Todor Yankov

Çeviri ve Sunuş Hüseyin Mevsim

İstanbul'dan İzlenimler

19. yüzyıl sonlarında şehir

Kitap Yayınevi

KİTAP YAYINEVİ – 381
ANI VE YAŞAM DİZİSİ – 44

İSTANBUL'DAN İZLENİMLER; 19. YÜZYIL SONLARINDA ŞEHİR / TODOR YANKOV

ÖZGÜN ADI
Vpechatleniya ot Tsarigrad

Книгата е преведена с подкрепата на Национален фонд "Култура"
BU KİTAP BULGAR ULUSAL KÜLTÜR FONUNUN ÇEVİRİ DESTEĞİYLE YAYINLANMIŞTIR

ÇEVİRİ VE GİRİŞ
HÜSEYİN MEVSİM

DÜZELTİ
FEVZİ GÖLOĞLU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK FOTOĞRAFI
GUILLAUME BERGGREN, İSTANBUL'DAN PERA VE GALATA, 1890-1910 CİVARI

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
KÂĞITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂĞITHANE-İSTANBUL
Sertifika no: 44686
T: (0212) 294 10 00 F: (0212) 294 90 80
E: KİTAP@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
Kasım 2022, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-220-5

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂĞITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂĞITHANE İSTANBUL
Sertifika no: 44843
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
e: kitap@kitapyayinevi.com
w: www.kitapyayinevi.com

İstanbul'dan İzlenimler

19. Yüzyıl Sonlarında Şehir

Todor Yankov

Çeviri ve Sunuş
Hüseyin Mevsim

Kitap Yayınevi

İçindekiler

Hüseyin Mevsim

TODOR YANKOV: BULGAR EDEBİYATINDA İLK İSTANBUL SEYAHATNAMESİNİN YAZARI

Esrarengiz yazarin peşinde

Yaklaşık on beş yıl önce, Plovdiv (Filibe) Halk Kütüphanesinin okuma salonunda başka bir konu üzerinde yaptığım araştırma sırasında, *İlyustratsiya "Svetlina"*[1] (Resimli Işık) dergisinin 1898 yılına ait sayılarını karıştırırken, "Vpechatleniya ot Tsarigrad" (İstanbul'dan İzlenimler) başlığı altında bir yazı dizisi çıktı karşıma. İlk bölümün başında "Dr. Ya." rumuzuyla belirtilen yazarın soyadı daha sonraki sayılarda Yankov şeklinde açılmış olsa da birinci adıyla ve kimliğiyle ilgili herhangi başka bilgiye rastlanmıyordu. Bir seyahatname kurgusu içinde yapılandırılmış olan yazı dizisinde akıcı dilin yanı sıra, yazarın İstanbul'da bire bir tanık olduğu her şeye önyargısız ve nesnel bir yaklaşım sergilediği gözden kaçmıyordu.

Kim olabilirdi bu esrarengiz yazar?

Hemen başvurduğum üç ciltlik Bulgar yazarlar sözlüğünden ve bir dizi başka ansiklopediden kendisiyle ilgili küçük de olsa bir ipucuna ulaşılamıyordu. Önemli ve değerli bulduğumdan daha geniş okur kitlesiyle paylaşılması gereğine inandığım bu seyahatnamenin özenle bir kopyasını aldıktan sonra derginin yıllıklarını karıştırmaya devam ettim. 1909 yılına ait V. sayıda yazarla ilgili daha ayrıntılı biyografik bilgilerin ve fotoğrafının sunulduğunu gördüm. Artık İstanbul'la ilgili yazı dizisini kaleme alan yazarın Dr. Todor Yankov olduğunu ve kendini tamamen gazeteciliğe adayabilmek amacıyla emekliliğe ayrıldığını öğrenmiştim.[2] Aynı yazarın Viyana, Prag ve Berlin'i kapsayan seyahatlerinden izlenimler aktardığı bir yazı dizisinin anılan sayıdan itibaren başladığı da görülüyordu. Nihayet eli-

1 Sofya'da 1891-1933 yılları arasında kesintisiz çıkan aylık bir dergi; sayfaları gazete sayfası boyutuna yakın olan bu resimli süreli yayında kültür, sanat ve edebiyat ağırlıklı yazılara yer veriliyordu.

2 Dr. T. Yankov, *İlyustratsiya "Svetlina,"* V, Mayıs 1909, Sofya, s. 23.

nizdeki bu kitap üzerinde çalışmalarımı yoğunlaştırdığım sırada da başka kaynaklar vasıtasıyla, ülkesinin edebiyat tarihinde unutulmaya terk edilmiş bu kalem emekçisi hakkında biraz daha bilgiye ulaştım.

Todor Yankov'un hareketli hayatı

Todor Yankov, ortaçağda Bulgar Devleti'ne başkentlik yapmış olan Veliko Tırnovo'da (Tırnova), orta halli bir tüccar ve esnaf ailesinde dünyaya geliyor (1865). Bir kısmını doğduğu şehirde gördüğü ilk ve orta eğitimini Rusya Nikolayev'de (bugün Ukrayna'da) ve Avusturya Graz'da tamamlıyor.[3] Ticarete atılma hevesiyle Viyana'da bir ayakkabı mağazasında çalışmaya başlasa da oğlunun tüccarlığın gerektirdiği vasıflara sahip olmadığını iyi bilen babasının ısrarı ve teşviki üzerine, tam olarak ne okuyacağına karar vermeden Münih'e geçiyor. Viyana'dan sıkıldığı için Bavyera'nın ana şehrini tercih ettiğini belirtiyor.[4]

Münih'te eğitim gören diğer Bulgar öğrencilerin etkisi altında tıp veya mühendislik okumaya heves ediyor. Mühendislik okuma arzusu ağır basınca ünlü Politeknikaya kaydını yaptırıyor, ancak çok kısa zamanda mühendisliğin olmazsa olmazı matematikle arasının hiç de iyi olmadığını anlıyor. Okul disiplininin ve eğitim şartlarının biraz daha esnek olabileceğini düşünerek gittiği Stuttgart'ta da uzun süre kalamıyor.

Yeniçağ tarihi üzerine dersler veren ünlü bir profesörle tanışmak üzere gittiği Freiburg Üniversitesinde Yeniçağ Tarihi, Felsefe ve Filoloji Fakültesine yazılıyor. Dersleri bir sömestr takip ettikten sonra, yakın bir arkadaşının ısrarlı daveti üzerine gittiği Bern'de tıp okumayı denese de herhangi bir başarı kaydedemeyince yeniden sosyal bilimler alanına dönmeye karar veriyor. Freiburg Üniversitesinde doktora tezi üzerinde çalıştığı sırada araştırma yapmak amacıyla bir süre Rostock'ta ve Madrid'de kalıyor (1889). Ertesi yıl, Meksika Kralı Maximillian'ın öldürülmesini ele alan tezini başarıyla savunarak felsefe doktoru unvanına sahip oluyor.

Todor Yankov'un daha öğrencilik yıllarında baş gösteren seyahat etme tutkusu, yeni yerler, mekânlar ve memleketler keşfetme ve görme

3 Başka bir kaynakta Todor Yankov'un Bükreş'te ve Galatsʼda [Kalas] da eğitim gördüğü belirtiliyor.
4 Todor Yankov, Pıtepisi, I, Sofya: Voenno-izdatelski Kompleks, 1939, s. 3-26.

merakı, macera arayışı içinde uzun zaman aynı yerde duramama hâli ömrü boyunca onu terk etmeyecek ve en belirgin kişisel özelliğine dönüşecektir.

Elinde Almanya'nın seçkin bir öğretim kurumundan alınan diploması ve felsefe doktoru unvanıyla ülkesine dönen Todor Yankov, kapısını çaldığı eğitim bakanlığında bizzat bakan tarafından karşılanıyor ve hemen okul müfettişliğine atanarak Plevne'ye gönderiliyor. Hayatı boyunca ülkesinin neredeyse önde gelen bütün şehirlerinde okul müfettişliği ve lise öğretmenliği yapıyor. Bulgaristan'da Rusya karşıtlığının zirve yaptığı bir dönemde, açık bir toplantıda yaptığı hararetli Rus yanlısı konuşması nedeniyle ülke dışına çıkmak zorunda kalınca (1893), birkaç aylığına, uzun zamandır görmek istediği Paris'e yerleşiyor; bu sırada Fransa'nın başkentini yakından tanıyor, müzeleri ve sanat merkezlerini dolaşıyor, Sorbonne'da bazı derslere katılıyor. Aldığı özel izinle Fransız parlamentosunun bir oturumunu izlediği sırada, parlamento kürsüsünde meydana gelen kanlı bir hadiseye tanıklığına dair kaleme aldığı yazısı bir gazetede yayınlanınca, hayatının sonuna kadar yakasını bırakmayacağı gazetecilik illetine bulaşmış oluyor.

Yeniden ülkesine dönünce bir süre sekreter olarak çalıştığı başkentteki istatistik kurumunda önemli görevler üstlense de çok geçmeden kesin olarak öğretmenlik mesleğine dönme kararı alıyor. Bu net seçimi yapmasının başlıca nedeni de öğretmenliğin sağladığı iki aylık yaz tatilinin ona gezme, dolaşma ve görme imkânı sağlaması.

Gazetelerde ve dergilerde yayınlanan yazıları karşılığında aldığı telif ücretleri sayesinde bir ölçüde mali bağımsızlığa da kavuşuyor. O yıllarda Todor Yankov'un onlarca irili ufaklı, taraflı tarafsız, önemli önemsiz, etkili etkisiz süreli yayına yazılar yetiştirdiği görülüyor; o kadar ki yazısının çıkmadığı, sayfalarında adının geçmediği gazete veya dergi sanki yok gibi. Bu yayınlar arasından sadece birkaçını anmak gerekirse, bir süre yayın yönetmenliğini de üstlendiği *Vecherna Poshta* (Akşam Postası), *İlyustratsiya "Svetlina," Balkansko Eho* (Balkan Yankısı), *Dnevnik* (Günlük), mensubu olduğu Liberal Partinin yayın organı *Narodni Prava* (Halk Hakları) vs. Bunların yanı sıra birkaç Fransızca ve Almanca yayın organının da Bulgaristan muhabirliğini üstleniyor; böylece Fransız ve Alman kamuoyuna ülkesiyle ilgili haberler ve yorumlar aktarıyor. Zaman içinde, gazete-

ciliğin kaçınılmaz doğası gereği siyasi çevrelerle ve günün kodamanlarıyla yakın temas kuruyor.

Balkan Savaşları sırasında, yabancı dil bilgisi nedeniyle yabancı muhabirlerin yazılarını denetleyen sansür komisyonunda bir süre görev alıyor. Ancak bu şartlarda da gazetecilik marazından sıyrılamayan Todor Yankov, sözgelimi, Sofya'da tutulan Edirne Müdafi Şükrü Paşa ve öteki Osmanlı paşalarıyla bir Alman gazetesi için mülakatlar yapıyor. Yakın dostluk kurduğu Başbakan Dr. Vasil Radoslavov'un teklifi ve daveti üzerine, Liberal Partiden Burgaz milletvekili seçiliyor (1913); parlamentodaki bazı komisyonların çalışmalarına katkı sağlıyor, raporlar hazırlıyor.

Bu arada bilimsel ve edebi uğraşlardan da uzak durmuyor. Viyana Kongresinden Birinci Dünya Savaşına kadar (1814-1914) Avrupa tarihinin yüzyıllık siyasi ve toplumsal akışının özetlendiği iki ciltlik kapsamlı bir çalışmasını (*Evropa v 1814-1914*), dört romanını, hikâyelerini, oyunlarını, hatıralarını ve üç ciltlik seyahat notlarını okurların beğenisine sunuyor.

Hayatının son yıllarında 13 cilt halinde bir araya getirilen Todor Yankov külliyatındaki en değerli bölümleri hiç kuşkusuz seyahat notları oluşturuyor. Ömrü boyunca okul müfettişliği veya lise öğretmenliği yaptığı şehirler ve kasabalarla ilgili hatıraları ve tasvirleri, ayrıca ülke içinde çıktığı gezilerde ziyaret ettiği coğrafi bölgeler ve yerleşimler bağlamında aktardığı izlenimlerin ve bilgilerin eşsiz ve fevkalade değerli olduğu söylenebilir. Bu arada yazar bir şehrin veya yerleşimin sadece tarihiyle ve coğrafi konumuyla ilgili bilgiler vermekle yetinmiyor, yerel nüfusun benimsediği hayat tarzı, sürdürdüğü gelenek ve görenekleri, etnik ve dini yapısı, etnografyası hakkında da her zaman bilimsel çalışmalara kaynaklık edecek nitelikte, akıcı bir dil ve edebi üslupla sunulan yazılar kaleme alıyor.

Sözgelimi, ülkede yaşayan diğer etnik unsurları konu edindiği bir yazısında, sayısını 480 bin olarak verdiği Bulgaristan Türkleri hakkında şunları söylüyor:

> Milli ve dini bakımdan biz Bulgarlardan farklı olan Türkler, devletimizin vefakâr yurttaşlarıdır; devletimiz de onlara tam eşitlik hakkı tanımış ve milli hissiyatlarını, inançlarını, âdetlerini, çıkarlarını

> vs. garanti altına almıştır. Bu da Bulgarlar ve Türkler arasında kar-
> 5 deşçe yaşamanın altyapısını oluşturmuştur. Karma Bulgar ve Türk nüfusun yaşadığı bütün bölgelerde bu gerçeği tespit etme imkânı buldum.[5]

Bir başka yerde de bulunduğu sosyal konuma, aldığı terbiyeye ve eriştiği eğitim seviyesine bakılmaksızın, Türklerin özünde bir şövalyelik ruhunun yattığını; mensup olduğu dinin Türklere merhamet duygusu ve birçok başka haslet aşıladığını belirtiyor.

Todor Yankov 1941'de Sofya'da hayata veda ediyor.

Bulgar edebiyatında ilk İstanbul seyahatnamesi

Bulgar edebiyatında; Bulgar siyasi, manevi ve kültür hayatında bunca önemli ve tayin edici rol oynayan, sadece fiziki mesafe olarak değil her Bulgarın gönlüne o denli yakın ve "bizden" olan İstanbul'u odağına alan ilk seyahatnamenin 19. yüzyıl sonlarında okurla buluşması, önemli bir gecikme olarak değerlendirilebilir. Ancak unutulmamalı ki Bulgar toplumunda seyyah, ülkenin modern hayata eklemlenmeye çabaladığı, beraberinde kaçınılmaz sancılar getiren 1890'larda ortaya çıkıyor. Önceki yıllarda kaleme alınan ve seyahatname türünün özelliklerini taşıyan eserlerde yerel ve milli coğrafyanın kapsandığı, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının ötesine geçilmediği görülüyor.

Dolayısıyla Todor Yankov'un "İstanbul'dan İzlenimler" başlığı altında *İlyustratsiya "Svetlina'* dergisinin 1898 yılına ait 4-7 ve 9. sayılarında yayınladığı yazı dizisi, Bulgar edebiyatında ilk İstanbul seyahatnamesi olma özelliğini taşıyor. Dimitır Mollov'un, bu kitabın Ek 1'inde sunulan ve 1888'de yine bir Bulgarca dergide yayınlanan eseri de seyahatname öğeleri barındırıyor ve bu metinde de İstanbul bir seyyah gözüyle anlatılıyor. Ancak İstanbul bu örnekte başka yerleri de kapsayan daha geniş bir seyahatin kısa mola verilen bir etabını oluşturuyor.

Todor Yankov'un İstanbul'a seyahati tam olarak ne zaman, hangi yılda yaptığına dair metnin hiçbir yerinde bir kayda veya nota rastlanmıyor.

5 Todor Yankov, Pıtepisi, III, Sofya: Voenno-izdatelski Kompleks, 1939, s. 255-271.

Ancak metinde geçen bazı tarihler ve kişi adları gibi ipuçlarından seyahatin 1890'ların başında yapıldığı çıkartılabiliyor. Daha doğrusu, bu seyahatin, Bulgar diplomatik temsilcisi Dr. Georgi Vılkoviç'in Galata'da uğradığı suikast sonucu hayatını kaybettiği 24 Şubat 1892'den sonraki bir tarihte yapıldığı yargısında bulunabiliyoruz. Seyahat sırasında Ortaköy'de Portakal Yokuşu'nda bulunan Bulgar Ekzarhlığı'nı ziyaret eden yazarın burada Makedonya'daki okul davasından sorumlu Dimitır (Dimo) Hranov ile görüştüğünü belirtmesi, yaptığım araştırmada da Dimo Hranov'un anılan görevde 1893'e kadar bulunduğunun anlaşılması, konumuzla ilgili İstanbul seyahatinin 1892 veya 1893 yılının ilkbaharında yapıldığı sonucuna ulaşmamızı sağlıyor.

Bu durumda, birçok gazete ve dergi sayfasının yazara açık olmasına ve yayın mecrası bulma konusunda bir zorluk yaşamamasına rağmen, niye seyahatnamenin beş yıl bekletildiği de ilginç bir soru olarak karşımıza çıkıyor. Todor Yankov'un yaptığı iki yurtdışı seyahat sonucunda kaleme aldığı İstanbul ve Viyana-Prag-Berlin seyahatnamelerini toplu eserlerine dahil etmemesi, başka hiçbir yerde bu iki yazı dizisinden söz etmemesi de açıklanması zor bir mesele.

Todor Yankov'un İstanbul'a trenle seyahat ettiği, yaklaşık bir hafta kaldıktan sonra da kısa sürede bağrına bastığı şehirle vedalaşmanın doğurduğu hüzünle denizyoluyla Burgaz üzerinden memleketine döndüğü anlaşılıyor. Kadim şehrin derin tarihinden birkaç notla başlanarak sanki anlatının yer alacağı genel çerçevenin oluşturulması amaçlanıyor. Seyahatin Bulgaristan kısmıyla ilgili üstünkörü verilen birkaç ayrıntıdan sonra sınıra geliniyor, Trakya yarı uyanık yarı uykulu halde geçildikten sonra Sirkeci'de heyecanla şehre ayak basılıyor. Gardaki kaçınılmaz hamal ve faytoncu maceralarından sonra Beyoğlu'nda bir otele yerleşen Bulgar seyyah, diplomatik temsilcilikteki bir görevlinin yetkin kılavuzluğunda enine boyuna şehri gezmeye ve tanımaya başlıyor.

Yerine göre faytonla, tramvayla, vapurla ya da yaya olarak Haliç'in iki yakasını dolaşıyor; etkilendiği anıtlar ve mekânlar hakkında kısa ve öz bilgi aktardıktan sonra, tarihsel arka planı da canlandırmayı ihmal etmiyor. Sözgelimi, kara surlarını gezdiği sırada ulaştığı Topkapı'da, şehrin fethiyle ilgili sahneleri canlandırmaya çalışıyor. Camiler (Ayasofya, Sultan Ahmed,

Bayezid, Süleymaniye, Fatih, Ortaköy camileri...), tekke (Mevlevihane, Rufai dergâhı) gibi din ve inanç mekânlarına olduğu kadar, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinin idari (Eski Saray, Dolmabahçe...), ticari (Kapalıçarşı) ve askeri (Yedikule, Rumelihisarı, Taksim Kışlası...) yapılarına da ilgi duyduğu gözlemleniyor.

İmparatorluk başkentinde yer alan Bulgar dini ve sivil kurumlarından diplomatik temsilciliğe ve ekzarhlığa odaklandığı tespit ediliyor. Başka Bulgar yazarların uzun uzadıya anlattıkları Fener'i bir cümleyle geçiştirmesi, farklı duyarlığa sahip, Avrupa yüzü görmüş bir kuşağa mensup olmasıyla açıklanabilir.

Boğaz'ın ve Adalar'ın ziyaretini de ihmal etmeyen Todor Yankov, geçmişe takılıp kalarak okuru gereksiz ayrıntılara boğmaktan kaçınıyor. Seyyah yaklaşımı içinde sadece görkemli mekânları gezmekle yetinmeyen yazarın İstanbul'un dar ve dolambaçlı sokaklarına inmesi, caddede sokak köpekleri ve faytonlar arasında yürümesi, çarşıda pazarda dolaşması, kahvehanede kahvesini yudumlaması, tekkede müridin tutkusuna ortak olması; kısaca, sıradan insana ve parıltısız hayata dokunma çabası, seyahatnameye ayrı bir renk, lezzet ve değer katıyor.

Elinizdeki çalışmada, Todor Yankov'un İstanbul izlenimlerini konu eden seyahatnamesine ek olarak Dimitır Mollov'un dünya şehrini de kapsayan yolculuk notları sunuluyor. Yazıldıkları dilde henüz bilimsel kullanıma girmeyen bu iki Bulgarca kaynağın, 19. yüzyılın son çeyreğinde imparatorluk başkentinin bulunduğu durumu, özellikle de sokaklarda tanık olunan gündelik hayatı canlandırma çabalarına yardımcı olacağını umuyorum.

Hüseyin Mevsim

Temmuz 2022, Cineller

Giriş Yerine

TARİHİN SAYFALARINDA KISA BİR GEZİNTİ[1]

Klasik dünya tarihinin en görkemli yerlerinden birini işgal eden ve geleceğin kendisine modern çağda önemli rol biçtiği bu muhteşem şehir, MÖ 657'de Barbis'in kızı Fidalia tarafından kurulmuş ve kocası Vizas'a atfen Bizans olarak adlandırılmıştır. Kuruluşundan bugüne kadar 24 kere kuşatılan şehir altı kez ele geçirilmiş. Şehrin surlarına Roma imparatorları, Yunan arhont ve otokratları, Bulgar çarları ve Slav voyvodaları, Fransız prensleri ve Venedik doçları, Avar hanları ve Türk padişahları dayanmışlardır. Şehir Dara döneminde Perslerce ele geçirilmiş, Kserkses döneminde yine Pers egemenliği altına girmiş ve sonunda da Spartalıların eline düşmüş. 340 yılında Makedonyalı Philippos şehri kuşatmış, ancak Demostenes hararetli konuşmalarıyla kuşatılmış şehrin yardımına Atinalıların koşmasını sağlayınca Philippos geri çekilmek zorunda kalmış. 390'da Tarsibul hükümdarı şehri fethederek Atina Birliği'ne katmayı başarmış.

Bu arada batıda Roma hızla yükselmiş, özellikle Kartaca'nın düşmesinden sonra Romalıların üstün gelme istekleri kabarmış. Roma İmparatoru Severius'un şehre düzenlediği saldırılar üç yıl boyunca başarıyla savuşturulsa da sonunda fethedilerek yıkıma uğramış. Çok geçmeden yeniden inşa edilerek süslenmiş, ancak İmparator Gallienus zamanında Romalılar ikinci kez onu ele geçirerek yıkmışlar. Yeniden inşa ve imar edilen şehir İskitlerin saldırılarından da sıkça zarar görmüş.

Bizans'ın maruz kaldığı dehşet ve yıkımlarla dolu bütün bu aşamalardan sonra tahta Büyük Constantinus geçmiş. Hükümdarlığının başından itibaren o, yeni bir çağ açmak ve doğuda öyle bir Roma kurmak istemiş ki her açıdan batıdakini geride bıraksın. Kurucusuna atfen Konstantinopolis, yani Konstantin'in şehri diye adlandırılan yeni başkent MS 11 Mayıs 330'da törenle kutsanmış.

1 *İlyustratsiya "Svetlina,"* Sayı IV, Nisan 1898, Sofya, s. 2-4.

Constantinus şehrin yeniden inşası ve imarı için çok çaba sarf etmiş; doğanın güzellikleriyle sanatı birleştirerek Avrupa kıtasının doğusunda yeni bir inci oluşturmayı hedeflemiş. Boğaz kıyılarında süratle saraylar, kiliseler, tiyatrolar, hamamlar ve anıtlar ortaya çıkınca, şehir harikulade bir görünüme bürünmüş. 335 yılında şahane Ayasofya katedralinin temelleri de atılmış. Çok sayıda senatör ve kodaman yeni başkente taşınarak Altın Boynuz'un kıyılarına yerleşmişler. Böylece kısa bir zamanda yeni başkentin yüceliği, şahaneliği ve sunduğu eğlence imkânlarıyla Roma'dan eksik yanı kalmamış. Yüz yıl sonra II. Theodosios şehrin süratle büyümesi ve gelişmesi karşısında, yeni yerleşimleri de kapsamak amacıyla ikinci bir sur inşa etmek zorunda kalmış.

Selefleri, Constantinus'un başlattığı hamleleri akıllıca sürdüremeyince, çok geçmeden iç çalkantılar ve huzursuzluklar baş göstermiş. Öte yandan Hunlar ve Vizigotlar şehri ele geçirip tahrip etmekle tehdit ediyorlarmış. Constantinus'tan sonra tahtın hakkını veren imparatorlardan biri İustinianos (527-565) olmuş; anılan hükümdar döneminde şehir yine azameti ve ihtişamını kazanmış. Nike İsyanı sırasında 40 bin kurbanın yanı sıra, Ayasofya'yla şehrin bir kısmı da külliyen yanmış. Belisarios ve Narses gibi komutanlar kısa zamanda barışı ve devlet otoritesini sağlamayı başarmışlar; bu arada da İustinianos şehri ve sanat eserleri ve zenginliklerle doldurduğu Ayasofya'yı yeniden inşa etmiş.

Ancak şehre uzun süreli bir sükûnet nasip olmamış –559'da Bulgarlar muzaffer şekilde surların önüne dayanmışlar; 616'da Persler, 626'da da Avarlar saldırmış. 668'de sur kapılarına dayanan Araplar Rum Ateşinin yardımıyla püskürtülmüşler. Sıkça maruz kalınan düşman taarruzlarından, mali dengelerin bozulmasından, basiretsiz idareden ve saray şaşaasından imparatorluğun zaten sallantıda olan ve dağılmaya ve bir yıkıntıya dönüşmeye yüz tutmuş temelleri iyice sarsılmış. İmparatorluk toprakları yabancı ellere geçerek yıldan yıla küçülmüş.

15. yüzyıl ortalarına doğru başkentin kapılarına yavuz Türkler dayanmışlar. Bursa'nın fethinden sonra Çanakkale Boğaz'ı geçilerek Yunanistan istila edilmiş, fethedilen Edirne'ye padişah sarayı inşa edilmiş. Edirne'de II. Muhammed [Mehmed] İstanbul'u almaya karar vermiş.

Türklerin kuşattığı ulu şehir birçok kanlı çarpışmadan sonra Osmanlıların eline düşmüş (1453).

İstanbul'un yeni tarihi açısından II. Mahmud'un fevkalade büyük önemi var, zira düşündüğü ıslahatı hayata geçirmek üzere 1826'da yeniçerileri yok etmiş. 1837'de Altın Boynuz üzerine ilk köprü, 1845'te ise ikincisi inşa edilmiş.

İstanbul'un yeni tarihindeki en kayda değer hadise, 1875'te devletin iflas etmesi ve ertesi yıl Sultan Abdülaziz'in suikasta uğraması üzerine yerine, şimdi de tahtta olan [II.] Abdülhamid'in geçmesi oldu.

Eski başkentin geçmiş zaman ihtişamının ve şanının tanığı olarak, yüksek minarelerinden günde üç [beş] kere ezan sesi yayılan devasa Ayasofya kalmış.

Birinci Bölüm

İSTANBUL'A AYAK BASMANIN HEYECANI

Trenle İstanbul'a doğru

Karanlık çöktü. Güney yaz gecesinin solgun karanlığı biraz önceye kadar bizi oyalayan tekdüze manzarayı örttü. Lambanın vagonun içine yaydığı cılız ışıkta, çoktandır uykuya dalan iki yoldaşım belli belirsiz görünüyordu. Sadece trenin tekdüze tıkırtısının bozduğu sükûnet uykumu getirince, benim de göz kapaklarım kendiliğinden düştü.

Vagonun ani sarsılmasıyla gözlerimi açtığımda vagon kapısının da açık olduğunu fark ettim. Artık Türk sınırında olduğumuz anlaşıldı, burada koleradan dolayı tıbbi muayeneye tabi tutulduk. Hakikaten biraz sonra vagona başında fes olan bir şahıs yaklaştı; önünde bir zaptiye yürüyor ve devasa fenerle ona ışık tutuyordu. "Bonsoir, messieurs!"[1] dedi fesli şahıs ve henüz yüz hatlarını fark edemeden kayboldu. Anlayacağınız tıbbi muayene başladığı anda bitti. Gümrük memurları, keza pasaport kontrolü yapanlar da fevkalade kibar ve dikkatliydi.

Az sonra tren, çıkardığı tıkırtıyla yine gece yarısı karanlığını delmeye devam etti.

Trenin uzun düdük çalışıyla uyandığımda sabah güneşinin ışınları Marmara Denizi'nde yıkanıyordu; pencereden daha dikkatli bakınca doğu mimarisinde inşa edilmiş iki sıra yüksek ahşap evler arasından geçtiğimizi gördüm. Ne şahane bir tablo! Üç-dört kat, yüksek balkonlu ve olabilecek her çeşit mimaride cumbalı evler, doğunun en ince zevkine göre farklı renklerde boyanmış, demiryolunun her iki tarafında kordon gibi dizilmişlerdi. Yer yer bu ev sarmalına götüren dar sokaklar beliriyor, ancak henüz bir canlı görünmüyordu. İşte, tren büyük bir kıvrım çizerek Sarayburnu kıyısına paralel şekilde ilerliyor ki buradan Boğaz'ın mavimsi ve ayna gibi pürüzsüz yüzeyi karşımıza çıkıyor. O Boğaz ki iki kıtayı ayırırken iki denizi de birleştiriyor.

1 İyi akşamlar, baylar! (Fr.)

Karşıdaki Anadolu[2] yakasında ise Skutari [Üsküdar], güneşin sabah ışınlarıyla yaldızlanmış gizemli bir tablo gibi görünüyor.

İşte, Ayasofya'nın, yüksek serviler ve kavaklar arasından yükselen devasa omuzları; bu omuzlar üzerinde, parıltılı hilalle süslenmiş devasa kubbe yükseliyor. Bu dev neredeyse 500 yıldan bu yana bütün tarihi hadiselere çağdaşlık ve komşusu olan sarayda vuku bulan sırlara ve darbelere tanıklık etmiş.

İşte, karşıda 1348'de Venedik'in [Ceneviz] inşa ettiği ve bir surun ana noktasını teşkil eden ünlü Galata Kulesi'yle Galata da belirdi; kule bugün bir yangın gözetleme noktası olarak kullanılıyor.

Sirkeci Garı'nda hamalların hizmet sevdası

Tren sinyal vererek yavaş yavaş Sirkeci Garı'na girdi. Daha o an vagon kapıları önünde karşıma çıkan birkaç hamal, itiraz etmeme aldırmadan ellerimden bagajı çekip aldılar. "Çelebi, çelebi,[3] ben taşırım!" diye haykırıyordu her hamal ve garın çıkışına doğru adeta uçuyordu. İstanbul hamallarının aşırı hizmet etme sevdası karşısında hayretler içinde kaldım; bozuk bir Türkçeyle bagajımı üçünün de aynı anda değil, üçünden birinin taşıyabileceğini anlatmaya çalışsam da bu söylediklerim duyulmak bile istenmedi, sadece canlı baş hareketleriyle bana bir şeyler izah edildi. İradelerine boyun eğmek zorunda kaldığım hamallarla gardan çıktım. Gel gör ki burada başka bir komedi bekliyordu beni.

Aziz faytoncu kardeş

Birçok faytoncu beni faytonlarına davet etmek için avaz avaz bağırıyor, bu arada da arabasını bir an önce yanıma çekme yarışına girişiyorlar. Bunu yaparken beni ezebileceklerine veya en azından ayağımı kırabileceklerine hiç aldırmıyorlar. Nihayet üç hamalın refakatinde şehre yaya olarak gitmeye karar verdim. Kalabalık arasından zorlukla kendime yol açmaya başladığımda, yanıma biri sokuldu ve Bulgarca "Aziz kardeşim" diye seslenerek hizmetini sundu. Bir dakika sonra ben artık, hamallarla önceden

2 Özgün metinde Asya diye geçiyor.
3 Özgün metinde Türkçe.

anlaşan "aziz kardeş"in faytonunda oturuyordum. Biraz sonra İstanbul'u Galata'ya bağlayan köprüye [Galata Köprüsü] geldik; burada gördüğüm insan tiplerinin çeşitliliği karşısında şaşırdım kaldım, öyle ki bana hayat hikâyesini anlatmaya başlayan "aziz kardeş"in varlığını bile unuttum.

Grand Hôtel Metropole

Geldiğimiz oteli beğenmedim, o yüzden özünde iyi bir Bulgar olan "aziz kardeş" ile vedalaştıktan sonra başka bir faytona atlayarak çeyrek saat süren bir yolculuktan sonra Pera'da, Galatasaray karşısında bulunan Grand Hôtel Metropole'e vardım. Otelin sahibi olan Rum asıllı dürüst Papadopulo beni gayet nazikçe karşıladı; hele ki Bulgar olduğumu ve Bulgaristan'dan geldiğimi öğrenince nezaketi ikiye katlandı, hemen beni aşağıdaki kahvehaneye davet ederek Bulgar Diplomatik Temsilciliğinde görevli birkaç gençle tanıştırdı. Bu beyefendilerden biriyle, daha doğrusu İslimye doğumlu ve temsilciliğin muhasebecisi olan Rusçev'le hemen kaynaştık ve itiraf etmeliyim ki onun nezaketi ve yardımseverliği sayesinde bu ilginç şehrin bütün görülmeye değer yerlerini görme imkânını buldum.

İkinci Bölüm

ALTIN BOYNUZ'UN İKİ YAKASINDA

Galata'da ticari üstünlük mücadelesi

Galata, daha İustinianos döneminde İstanbul'a yerleşen ve ilk ticari müesseselerinin temelini atan Venedikliler [Cenevizler] tarafından kurulmuş. 11. yüzyılda bunlar Bizans imparatorundan özel imtiyazlar kopartmayı başarınca, kolonileri kalıcı olmuş. Zamanla ve şartların değişmesiyle Venedik [Cenova] ve Bizans arasında, özellikle de Haçlı Seferleri sırasında gittikçe yükselen bir hazımsızlık hasıl olmuş; bununla beraber Yunanlar [Bizans'ın Hıristiyan Ortodoks halkı], Katolik Latinlerden de nefret etmeye başlamış. Gerçekten de nefret etmeye tam hakları varmış, zira Latinler Kutsal Toprakları kurtarmaya giderken şehre yapılan en büyük barbarlığa imza atmışlar: Hıristiyanları azarlıyor, mabetleri kirletiyor ve dinin kutsalına yönelik duyulmamış saygısızlık yapıyorlarmış. Göğsünde haç taşıyan bu sözde kurtarıcıların vandallığı, Türklerin şehri fethi sırasında yaptıklarını geride bırakmış. Bizans; Latin hâkimiyetinin acısını tam 57 yıl çektikten sonra, nihayet 1261'de Mihael Paleologos Latinlere üstün gelerek imparatorluğu kurtarmış.

Galata daha o zaman şarkta ticari açıdan birinci yeri işgal ettiğinden, tüccar Cenova Cumhuriyeti'nin de [Venedik Cumhuriyeti'nin de] iştahını kabartmış. Cenevizler [Venedikliler], Venediklilerin [Cenevizlerin] yerine geçmek ve ticareti kendi ellerine almak amacıyla sıkça Boğaz sularına dayanmışlar, ancak Venedikliler [Cenevizler] geri adım atmamış ve düşmanıyla imparatorluk sarayının pencereleri altında cesurca savaşmış.

Envai tipte insanlar

Bugün Galata İstanbul'un en canlı ticari bölgeleri arasında yer alıyor. Kule Kapısı'ndan, Galata'nın en canlı ve renkli kısmına ulaşmak için, Grande rue de Pera'nın [İstiklal Caddesi] devamı niteliğindeki sarp bir sokak olan Yüksek Kaldırım'a salınıyoruz. Dik sokaktan 100 basamak indikten sonra Galata bütün çeşitliliği ve renkliliğiyle önümüzde açılıyor.

Önce envaı tipte insan kalabalığıyla karşılaşıyoruz –atalarının âdetlerine bağlı milli giysileriyle Türkler, silindir şapkalı modern Avrupalılarla yan yana yürüyorlar. Bunların ardından gelen Rumlar, şirin kostümleriyle çevik çevik ilerliyorlar; Siyah giysisi ve beyaz şemsiyesiyle gevşek, uzun bacaklı Arabın peşinden de mağrur mağrur bir subay geliyor. İşte, yeni nesil altın Türk gençliği, Avrupa modasına uygun giysisi ve başındaki al fesle kalabalıkta neşeyle itişip kakışıyor, ardından da hımbıl bir dilenci yürüyor.

Randevu yeri Galata

Bütün bu kalabalık içinde faytonlar, saray kabriyoleri, arabalar, atlılar, sırtlarına yük vurulmuş atlar ve merkepler, tıka basa dolu tramvay, yüklerinin ağırlığı altında kamburlaşmış hamallar, çeşitli mal ve meyve satıcıları ve daha neler... Bütün bu kitle hareket ediyor, uğulduyor ve akla gelebilecek bütün dillerde konuşuyor. Diyeceksiniz ki dünyadaki bütün milletler burada randevu vermişler.

Galata Köprüsü'nde dizginlenemez kalabalık

Bu sonsuz insan seli bizi 420 m uzunluğundaki ve Galata'yı eski İstanbul'a bağlayan köprüye sürükledi; köprü geçişi için on para ödeniyor. Burada karşınıza çıkan tablo herhalde dünyadaki en merak uyandıran ve en farklı manzaralardan biri – kaleydoskop gibi çeşit çeşit kareler değişiyor, öyle ki gözleriniz her şeye bakmaya ve görmeye anca yetişiyor. Burada da Türklerin, Avrupalıların, Acemlerin, Arapların, Çerkezlerin, Bedevilerin, Arnavutların milli giysileriyle birbiriyle çarpıştıklarını; dahası Katolik pederleri ve Ortodoks papazları, dervişleri, ulemayı ve softaları görüyorsunuz. Bütün bu kalabalık dizginlenemez şekilde köprünün çıkışlarından birine akıyor.

Eşsiz masalsı bir manzara

Köprünün altında sessizce suyunu akıtan Altın Boynuz, Boğaz'a katılıyor. Çok sayıda, çeşitli büyüklükte ve boyutta vapur ve gemi bekliyor, yeni yanaşıyor veya demir alıyor, aralarından ise küçük kayıklar hafifçe kayıp geçiyor. Küme küme evler, saraylar ve yüksek zarif minareli camiler yeşillik ve servi zengini kıyıları boydan boya, gözün görebildiği yere kadar

örtüyor. Sabah güneş doğarken veya akşam batarken bu eşsiz tablo bütün dünyada görülebilecek en masalsı manzarayı teşkil ediyor.

Fener kiliseleri

Köprüden sonra güney tarafında devasa ve şirin Yeni Cami'nin yükseldiği Balık Pazarı'na çıkıyoruz. Buradan birtakım dar ve temizlikten nasibini almamış sokakları geçerek nihayet Fener'e ulaşıyoruz. Bulgar ve Rumların birçoğu, kendi kiliseleri ve mektepleri de olan bu kısımda yaşıyor; keza Rum Patrikliği de burada. Rum kilisesinin özelliği şu ki bir zamanlar İsa'nın bağlandığı sütun sözde burada korunuyormuş. Bulgar kilisesi ise eski ve kullanışsız,[1] ancak yenisinin inşası[2] için hazırlık yapılıyor.

Ölüler diyarı Eyüp

Fener'e komşu olan Eyüp Mahallesi harikulade bir konuma sahip ve II. Mehmed'in, Muhammed'in alemdarı Eyüp Ensar şerefine yaptırdığı mermer camisiyle fark yaratıyor. Anılan camide her yeni padişahın kuşandığı Osman'ın kılıcı bulunuyor. Kutsal ibadethanenin etrafında İstanbul'un en güzel mezarlığı yer alıyor; burada servilerin gölgesindeki türbelerde padişah soyunun üyeleri, vezirler, beyler ve yüksek rütbeli devlet adamları yatıyorlar. Mezar başlarında, üzerlerinde felsefi ve ilahi yazılar ve cümleler barındıran mermer mezar taşları yükseliyor. Bu ölüler diyarında hüküm süren sessizliği sadece kuş cıvıltıları ve bülbül şakımaları bozuyor ki bu husus ortamı daha da gizemli kılıyor.

Kara suru boyunca kapılardan kapı beğen

Yolumuza çeşitli sokaklardan devam ederek önce Edirne Kapısı, ardından da Kariye Camisi kenarından geçiyoruz. Kariye, İustinianos'un inşa ettirdiği bir Bizans kilisesi olup burada imparatorluğun son günlerine kadar Azize Meryem Ana'nın mucizeler yaratan ikonası bulunuyormuş. İncilci Luka'nın resmettiği bu ikonayı güya daha sonra yeniçeriler yok etmişler.

1 Stefan Bogoridi'ye (Stefanaki Bey) ait olan yalının dönüştürülmesiyle oluşan Ahşap Kilise kastediliyor.
2 Fener'de Haliç kıyısında yapımına 1892'de başlanıp 1898'de kutsanarak ibadete açılan Aziz Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesi (Demir Kilise) kastediliyor.

Edirne Kapısı büyük tarihi öneme haiz, zira 1453'te Fatih Mehmed'in ana karargâhı buradaymış, dolayısıyla şehrin fethi bu noktadan yönetilmiş. Avrupalının henüz bilmediği barut ilk defa burada kullanılmış.

Cansiperane çarpışmalar

Aziz Romanos Kapısı [Top Kapısı] önündeki ilk taarruzlar başarısız olmuş, Türk filosu da bozguna uğratılmış. At sırtındaki padişah, başarısız olmanın verdiği hiddetle doğaya da emretmek istemiş ve atını Altın Boynuz'un sularına sürmüş; öfkeli hareketler eşliğinde ve gür sesle nafile emirler yağdırmış. Bir sonuç alamadığından çılgına dönmüş haldeyken geri çekilmeyi duymak bile istemeyerek yeniden şehri kuşatmış ve 50 gün boyunca gece-gündüz kanlı çarpışmalar olmuş. Bir sabah Altın Boynuz'da Türk kadırgalarının yüzdüğünü gören Bizanslılar korkudan ürpermiş, zira körfezin girişi önceden zincirle kapatılmışmış.

Türkler gece Altın Boynuz'un sırtlarına kalaslar döşeyerek yaptıkları ahşap yolu yağlayıp bu yolun üzerinden kadırgalarını kaydırmışlar. Cansiperane çarpışmalar karada da suda da sürmüş, nihayet 29 Mayıs 1453'te, kuşatmanın 53. ve Bizans İmparatorluğu'nun son gününde, Bizanslılar her taraftan kuşatılmış.

İmparator Konstantinos her şeyin bittiğini görünce, "Buraya kadarmış, Tanrım, benim canımı da al!" diye haykırmış. Mor pelerinini üzerinden attığında meçhul bir elin kılıç darbesiyle askerlerinin cesetleri üzerine yığılmış. Omzundan alınan kellesi İustinianos'un heykeli önünde tekerlenmiş, gövdesi de saygıyla toprağa verilmiş. Bugüne kadar hükümetin emriyle mezarı başında kandil yanıyor.[3]

Buradan hareketle devasa şehir suru boyunca yürüdük; Mevlevihane Kapısı'nı dolaşarak geçtiğimiz Silivri Kapısı yakınında Yanyalı [Tepedelenli] Ali Paşa'nın mezarı bulunuyor, buradan Yedikule'ye doğru salındığınızda karşınıza Marmara Denizi'nin görüntüsü çıkıyor.

İstanbul'un Bastil Hapishanesi Yedikule

Şatoyu andıran Yedikule'nin (veya Rumca Eptapirgo) yapılması imparatorluğun [Bizans] gamsız zamanlarına denk düşüyor; daha sonra

3 Konstantinos XI. Paleologos'un bedeni teşhis edilemediğinden bir mezar yeri olmamıştır.

1468'de II. Mehmed tarafından yenileniyor. Yedi kuleden günümüze sadece dördü ulaşmış; ayrıca, bir zamanlar imparatorların zafer dönüşü merasimle geçtikleri Korent üslubundaki sütunlu kapı [Altın Kapı] da yerinde kalmış. Kulelerden ikisi Türkler tarafından hapishane olarak kullanılmış; İstanbul'un Bastil Hapishanesi olan bu kulelerde çok kan dökülmüş. Birçok unvan sahibiyle yabancı sefir korkunç acılar içinde burada son nefeslerini vermiş. Selviler arasında suskunca yükselen yavuz kulelere, sanki bir zamanların işkencelerini ve acılarını örtmek istercesine sarmaşıklar sarılıyor.

Şahane Mehmediye

Buradan bir faytonla, fethin onuncu yılında Mehmed'in inşa ettirdiği ve altı yılda tamamlanan Mehmediye'ye [Fatih Camisi] gidiyoruz. Şahane caminin yanında hukuk ve ilahiyat okutulan bir sultan medresesi bulunuyor. Cami gelirleriyle talebelere bakılıyor. Biraz güneyde, kısa bir mesafede imparatorluğun barışçıl zamanlarından kalma Marcian Sütunu [Kız Taşı] üzerinde "Principis hane statnam Marciani" yazıtı halen okunuyor. On beş metre yüksekliğindeki sütun kırmızımsı renkli Mora granitinden, zar zor bazı kabartmaların fark edildiği mermer, bir kaide üzerinde duruyor.

(Devamı Var)

(IV. Sayıdan Devam)[4]

Karşı tarafa geçiş

Hava kararmaya başlamıştı. Titreşen güneş ışınları zengin kıyıları kızıllığa büründürüyordu; bu kıyılar günün son dakikalarında şahane, masalsı görünüyorlardı. Buradan faytonla Altın Boynuz'a doğru salındık ve kıyıya paralel olarak Balık Pazarı yönünde ilerledik; Köprüyü geçince, 20 para karşılığında sadece beş dakikada Pera'ya çıkılan Tünel'in önünde durduk.

Pera'nın İtalyan ambiyansı

Tamamen Avrupai görünüm arz eden Pera'nın en büyük ve en canlı caddesi olan Grande rue de Pera ambiyansıyla büyük İtalyan şehirlerini çağrıştırıyor. Caddenin sağında ve solunda modern mimaride şahane taş

4 *İlyustratsiya "Svetlina,"* Sayı V-VI, Mayıs-Haziran 1898, Sofya, s. 4-7.

binalar inşa edilmiş; genellikle birtakım mermer süslerle süslenmiş bu binaların çoğunun alt katı, çeşitli malların ve sanatsal ürünlerin sunulduğu devasa camekânlı mağazalar olarak kullanılıyor.

Galatasaray'a kadar dar ve eğri olan cadde, Taksim yönünde doğrularak genişliyor; her iki tarafında, aralarında zengin kafeteryalar ve oteller de bulunan çok katlı şahane binalar yükseliyor. Bunun yanı sıra düzenli kaldırımlar, havagazı ve tramvay, velhasılıkelam caddenin bütün görünümü gelişmiş bir batı şehrinde bulunduğunuz izlenimini veriyor.

Şehrin patricileri: Sokak köpekleri

Ancak burada da köpekler eksik değil; Türklerin ve iktidarın himayesindeki bu dört ayaklı hayvanlar İstanbul'un bütün caddelerinde, meydanlarında ve sokaklarında hüküm sürüyor. Gerçekten de şaşılası bir durum! Kaldırımların en sıradan cinsten, bizde köylerde bulunan köpeklerle kaplı olduğunu bir tahayyül edin. Bu köpekler gelen geçene herhangi bir zarar vermeden soğukkanlılıkla her yerde sürüler halinde yatıyorlar. İdare bir baba şefkatiyle İstanbul'un bu dört ayaklı sakinlerine hizmet ediyor ve dokunulmazlıklarını özenle koruyor. Bu saygın İstanbul patricilerini vurma veya üzerlerine basma cesaretini gösteren o zavallı beşerin vay haline!

Piccolo Campo

Grande rue de Pera'da yürürken, yoldaki kalabalıkla epeyce çarpıştıktan sonra, caddenin dar kısmında bulunan Bonne Marché pasajından (ucuz Fransız pazarı) geçerek Kabristan Sokağı'na, tam da Piccolo Campo adındaki şehir bahçesinin karşısına çıkıyoruz.

Bir kuruş ücretini ödeyerek bahçeye giriyoruz. Siyah fraklı 30-40 yetenekli müzisyenden oluşan bir orkestra, ünlü Lange'nin idaresi altında, Carmen'in uvertürünü çalıyordu. Yerler ve park yolları, beynelmilel İstanbul topluluğunun fevkalade seçkin üyeleriyle dolmuş taşmıştı. Bahçenin kendisi o denli güzel değil, bitki açısından da zengin sayılmaz; burada, sahnesinde Avrupalı, özellikle de Fransız ve İtalyan toplulukların temsil verdiği bir açık tiyatro da bulunuyor.

Bulgaristan diplomatik temsilciliği

Henüz epey erken olduğundan, Bulgaristan Diplomatik Temsilciliğini[5] ziyaret etmeye karar verdik; yabancı temsilciliklerin çoğu gibi bizimki de Pera'da, üç binada konumlu. Temsilcinin konut olarak kullandığı bina Kabristan Sokağı'nda; sekreterliğin yer aldığı ikinci bina İsmenice Sokağı'nda, kançılarya da Osmanlı Mecidiye Sokağı'nda.

Üç kat olan ilk bina İtalyan Nomico'ya ait. İçeri girince kendimizi geniş ve mermer kaplı antrede bulduk; merdivenden çıktığımız ikinci katın antresi halı döşeli, köşelerdeki mobilyalar ipek kumaş kaplı, duvarlara pahalı tablolar ve aynalar asılmış.

Temsilcinin makam odası

Buradan temsilcinin solda, sokağa bakan makamına girdik. Makam odasının iç düzeni fevkalade mütevazıydı: Sade mobilyalar, sıradan bir yazı masası, kitaplık ve zat-ı hazretleri knezin [Ferdinand][6] büyük portresi. Makam odasından, şahane dekore edilmiş salona geçtik –kiraz ağacından mobilyalar kıymetli ipek kumaşla kaplı; pencere ve kapı perdeleri de aynı kumaştan, yaldızlı masa, etajerler, vazolar, şamdanlar ve kristal avizeler. Şahane şekilde kâğıt kaplamalı duvarlar aynalar ve knezin, ekzarhın,[7] Batenberg'in[8] ve sultanın [II. Abdülhamid] portreleriyle süslü. Salondan yine antreye çıkarak hanımefendinin salonuna geçtik; daha mütevazı olsa

5 Dışişlerinde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bırakılan Bulgaristan Emareti başka bir ülkede sefaret veya konsolosluk açamadığından, çözümü diplomatik (veya ticari) temsilcilikler (acenteler) açmakta buluyor; gerçekte bu temsilciliklerin resmen konsolosluk görevi yaptığı söylenebilir.

6 Ferdinand (1861–1948) – Bulgaristan Emareti prensi (1887-1908) ve Üçüncü Bulgar Çarlığı'nın ilk çarı (1908-1918). Batı literatüründe Ferdinand von Sachsen-Coburg-Gotha olarak geçiyor.

7 Ekzarh Yosif I – Lazar Yovçev dünyevi adıyla Kocabalkan'ın güney eteğindeki Kalofer Kasabası'nda doğuyor (1840). İstanbul'da aba ticareti yapan hemşerilerinin desteğiyle Fener Rum Okulunda ve Bebek Katolik Kolejinde eğitim görüyor. Sorbonne Edebiyat Fakültesine kaydını yaptırıyor (1864), üç yıl sonra hukuk fakültesine devam ederek bakalorya ve lisans derecesiyle mezun oluyor. Paris'te geçen beş yılın ardından döndüğü İstanbul'da ticaret mahkemesinde göreve başlıyor. Gazetecilik, tercümanlık ve ekzarhlık sekreterliği yapıyor. Ruhaniliğe geçiyor (1872). Lofça Metropolitliğinde (1876), ardından da Vidin dini bölgesinde görev alıyor. Bulgar ekzarhı seçiliyor (24 Nisan 1877). İstanbul'da Bulgar Ruhban Mektebini (1892), Aziz Stefan Bulgar Ortodoks Kilisesini (1898), Bulgar Hastanesini (1902) vs. faaliyete geçiriyor. Ekzarhlık merkezinin taşındığı (1913) Sofya'da hayata gözlerini yumuyor (1915). Kabri, Sofya'nın merkezindeki Sveta Nedelya (Azize Paraskevi) Kilisesi avlusunda.

8 Aleksandır Batenberg (1857-1893) – Bulgaristan Emareti'nin Alman asıllı ilk prensi (1879-1886). Darbeyle tahttan indiriliyor.

da bu salon da zevkle döşenmiş. Buradan yine hanımefendinin küçük, ama zarif döşenmiş budoarına (özel odasına) geçiliyor. Üst katta temsilci ailesinin yatak odaları ve banyosu bulunuyor.

Kanlı suikast

Bu binada sabık diplomatik temsilcimiz Dr. [Georgi] Vılkoviç[9] son nefesini vermiş. Bir akşam evine döndüğü sırada, Kabristan Sokağı'nın Haliç tarafındaki kaldırımdan yürürken, henüz erken olmasına rağmen, ünlü soyguncu Mercan aniden bıçağını temsilciye saplamış. Cani bıçağı kurbanının yarasında bırakarak temsilcilik binasının hemen yanındaki Minare Sokağı'ndan Haliç'e doğru koşmuş. Yaralı temsilci bıçağı kendisi çekmiş, ardından da Hirsch[10] demiryollarının tesadüfen oradan geçen bir memuru tarafından ayağa kaldırılmış, elim hadisenin haberini de ilk bu memur vermiş. Temsilciliğe getirilen Dr. Georgi Vılkoviç'e, çağrılan hekimler tarafından ilk tıbbi müdahale yapılmış, zaptiye nazırı da hadiseyi aydınlatmak üzere hemen soruşturma başlatmış.

Galatasaray'da tulumbacı fırtınası

Temsilcilik ziyaretinden sonra biz yine kaldırımdan, Piccolo Campo kenarından yürüyerek İstanbul'un en muhteşem binalarını gördük: Hôtel Londre, Hôtel de Etrangers vs., Pasage d'Europa'yı [Avrupa Pasajı] geçerek Galatasaray karşısına çıktık. Galatasaray'ın büyük ve şahane binasında imparatorluk lisesi faaliyet gösteriyor.

Artık karanlık çökmüştü, havagazıyla yanan fenerler caddenin iki tarafında ışıldıyorlardı; kaldırımlardan küme küme insan selleri akarken, caddenin ortasında faytonlar, tramvay ve atlar fena sıkışmıştı.

9 Georgi Vılkoviç – Edirne'de, Avratalan'dan göç eden bir ailede dünyaya geliyor (1833). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaneden mezun olduktan (1856) sonra cerrahi dalında ihtisas yapmak üzere devlet imkânıyla Paris'e gönderiliyor (1859), dönünce de Haydarpaşa Hastanesine seririyat cerrahi muallimi tayin ediliyor. Niş'te ve Bağdat'ta askeri hekimlik yapıyor. Dönemin Rus yanlısı Bulgar Ekzarhı Antim I'in yakın çevresinde bulunduğundan Dar-ı Şura kararıyla İstanbul'dan Şam'a sürülüyor (1877). Memleketine döndüğünde Şarki Rumeli Vilayeti'nde nafia müdürlüğü, Bulgaristan Emareti'nde dışişleri bakanlığı gibi önemli makamlara getiriliyor. Bulgar diplomatik temsilciliği görevinde bulunduğu sırada, Galata'da siyasi hasımlarının düzenlediği bıçaklı suikastta hayatını kaybediyor (24 Şubat 1892).

10 Baron Moritz von Hirsch (1831-1896) – İstanbul–Belova demiryolu hattının yapımını üstlenen Yahudi asıllı Alman girişimci.

Galatasaray'ın kenarında böyle oturduğumuz ve güzel manzara karşısında mest olduğumuz sırada, korkunç bir çığlık ürpermemize neden oldu. Galata Kulesi'nin nöbetçisi, pazvantlara (bekçilere) yangın çıktığını duyurmak üzere koşarken, var gücüyle "Yangın! Yangın!" diye bağırıyordu. Bu çığlık bir yankı gibi bütün sokaklarda pazvantlar tarafından tekrar ediliyordu. Derken omuzlarında küçük tulumbalar taşıyan ve yangın yerine doğru adeta uçarken kendilerine yol açmayan, ama her şeyi önlerine katarak sürükleyen bir kalabalık da belirdi. Bu kalabalık aslında yangın söndürme [tulumbacı] tayfasıydı.

Taksim Topçu Kışlası

Tulumbacı fırtınası geçtikten sonra Pera'dan Taksim'e doğru yürüdük. Burada devasa ve güzel bir topçu kışlası bulunuyor. Ortadaki bina ve giriş kapısı mermer; bina ve ana kapı sütunlarla, süslemelerle ve yaldızlı kitabelerle bezeli. Kışlanın bu şahane orta kısmının ay ışığı altında masalsı bir görünümü var. Çok geçmeden faytonla Pangaltı Mahallesi yönünde yolumuza devam ettik, artık ıssızlaşan uzun sokak boyunca biraz dolaşmak istiyorduk. Bu sokağın bir tarafında, çok sayıda Bulgar kızın da eğitim gördüğü Fransız Notre Dame de Sion Manastırı'nın devasa duvarı bulunuyor.

Çarşı mı, devasa bir labirent mi?

Ünlü Bedesten'e [Kapalıçarşı] gitmek üzere Balık Pazarı'ndan güneye, tarihi yarımadaya doğru yöneldik. Üzerlerinde büyük ticari mağazaların yer almasına rağmen, temizliğini hiç kimsenin dert etmediği çok sayıda sokak ve küçük sokaktan geçerek uzun sayılacak bir yolculuktan sonra nihayet bu devasa labirentin kubbeleri altına girdik.

Bedesten, 140 adım uzunluğunda ve on adım genişliğinde bir sokaktan oluşuyor; bu ana sokaktan çok sayıda daha dar başka sokaklar ayrılıyor. Bütün sokaklar, üzerlerindeki küçük pencerelerden cılız bir ışığın sızdığı kubbelerle örtülü. Sokakların iki tarafında yer alan şirin dükkânlarda (daha doğrusu sergilerde) çeşitli mallardan koskoca hazine sunuluyor.

Kapalıçarşı'da yok yok

Avrupalı henüz bu yarı karanlık kubbelerin altına yerleşmemiş veya yerleşmek istememiş. Bu yüzden satıcılar ağırlıkla Ermeni, Acem, Türk, Rum, Arap, Hintli gibi doğulular. Her yerde hareketle, itiş kakışla ve gürültüyle karşılaşıyorsunuz; acele etmekten önünü görmeyen mi ararsınız, uyuz uyuz dolaşan mı, çalıp çırpacağı anı kollayan mı, satan ve satın alan mı... yok yok.

Velhasılıkelam, bedestenin şekli, hareketliliği ve gürültüsü ilk defa buraya adım atan ziyaretçiyi şaşkınlığa uğratıyor. Hele de bu ziyaretçi yabancı[11] olduğunu belli etmemek için gerekli önlemleri almadıysa, çok geçmeden saatsiz kalabilir veya cepleri boşaltılmış olabilir, zira serin bedesten çok sayıda yankesiciye[12] ve serseriye de ev sahipliği yapıyor.

Davetsiz kılavuz

Bu devasa labirentte merakımıza yenik düşmüş halde başıboş dolaştığımız sırada önümüze, üzerinde siyah sürtük[13] olan, yüzü yanık biri çıktı, herhalde bir Rumdu:

"Messieurs, est ce que..."[14] diye başladı söze.

Sözünü keserek "Defol git başımdan" diye Bulgarca çıkıştım ben de.

"A-a-a, illustrissimo signor..."[15]

"Yıkıl başımızdan..." diye kestirip attı arkadaşım.

Ancak yabancı olduğumuzu anlayan bu fevkalade kibar kılavuzun bizi bırakma niyeti yoktu:

"Baylar, anlıyor musunuz, ben size anlatacağım...", diye başladı Rusça.

"Lazım yok!"[16] diye kükredi temsilciliğimizde görevli ve biraz geride kalmış arkadaşımız. Sonra avucuna bir çeyrek mecidiye sıkıştırdı ve bu davetsiz misafirden ancak böyle kurtulabildik.

11 Özgün metinde Türkçe.
12 Özgün metinde Türkçe.
13 Özgün metinde Türkçe olarak geçen bu kelime, Bulgarcada "dize kadar uzun, iki sıra düğmeli üst erkek giysisi" anlamında kullanılıyor.
14 Baylar, eğer... (Fr.)
15 Sayın bayım (İt.)
16 Özgün metinde Türkçe olarak böyle geçiyor.

İyi kalpli bir Türkün yanında tavukgöğsü yedikten sonra kuyumcular bölümünden yürüdük. Çarşının bu kısmında gördüğümüz yığınlar halindeki kıymetli ziynet ve takılar karşısında adeta afallamış vaziyette dışarı çıktık.

Abdülhamid'in türbesi

Birtakım rutubetli küçük sokaklardan yürüyerek nihayet tramvayın geçtiği büyük sokağa çıktık. Devam ederek çok geçmeden [I.] Abdülhamid'in türbesi önünde bulduk kendimizi; öldürülen IV. Mustafa da buraya defnedilmiş. Mermer türbenin pencerelerinde yaldızlı parmaklıklar dikkat çekiyor.

Türbenin orta yerinde, altında mevtanın yattığı kalın bir mermer plaka üzerinde değerli kumaşlarla örtülü bir sanduka var, sandukanın ön kısmı daha yüksek ve bir sarıkla süslü; etrafında da Kâbe'nin kutsal örtüsü asılı. Sandukanın etrafında parmaklıklar[17] ve içinde dört beyaz mumun dikildiği dört gümüş mumluk bulunuyor. Arabesk motiflerle bezeli duvarlar yaldızlı harflerle yazılmış Kuran ayetleriyle kaplı.

Yarım daire şeklindeki kubbeden çok sayıda kandil sandukanın üstüne salınıyor. IV. Mustafa'nın kabri etrafında daha küçük, sedefle süslü ve padişahın akrabalarının yattıkları başka mezarlar da var.

Babıâli

Buradan Babıâli'ye doğru yürüdük; aslında bu kapı ne yüksek,[18] ne de herhangi başka bir özelliği öne çıkıyor. Babıâli'nin geniş çıkıntılı ve doğu zevkine göre süslü çatısının altında, başta altın tuğra göze çarpıyor. 'Yüksek' kapının arkasında hariciyenin ve dahiliyenin yüksek binası görünüyor; bu şahane binanın birçok yerinin yıkık dökük olması doğuya özgü bir umursamazlığa delalet ediyor.

Eski Saray'ın gizemi

Babıâli fazla ilgimizi çekmediğinden hızlıca, padişahların ilk konutu olan Eski Saray'a doğru yürüdük. Büyüklüğüyle küçük bir şehir ölçeğin-

17 Özgün metinde Türkçe.

18 Bulgarca literatürde Babıâli "Visokata porta" şeklinde geçiyor. Yalın haliyle "visok" sıfatı "yüce, âli" gibi anlamların yanı sıra "yüksek" anlamını da taşıdığından, yazar burada kelime oyununa başvuruyor.

de olan sarayın temeli II. Mehmed tarafından atılmış. Eski çağda Forum Augustinum'un[19] kapsadığı bütün mekânı içine alıyor; anılan forum ise sütunlu bir yolla Forum Constantinus'a [Çemberlitaş] bağlanıyormuş. Burada, Porphyrion Sarayı (Porfirogennetos hanedanının adını buradan aldığı tahmin ediliyor) önünde [Büyük] Constantinus'un at sırtında heykeli yükseliyormuş. Adı geçen saray Ayasofya ve Hipodrom (şimdiki Atmeydanı) ile çeşitli galeriler, teraslar ve bahçeler vasıtasıyla bağlanıyormuş.

Bizans imparatorları daha 12. yüzyılda saraylarını buradan Blaherna'ya [Ayvansaray] taşımışlar, son zamanlarda Abdülmecid'in eski saraydan [Topkapı Sarayı] Dolmabahçe Sarayı'na taşındığı gibi.

Topkapı Sarayı'na ait binaların devasa kubbeleri ulu servi, kestane, meşe ve kavak ağaçlarının ortasında şirin ve devasa kütle şeklinde duruyor. Saray, özellikle de Türk tarihi açısından fevkalade büyük öneme haiz, zira burada bunca Türk padişah sülalesi yaşamış. Dolayısıyla sarayın kubbeleri altında bir zamanlar çok kudretli olan Türk imparatorluğunun en gizemli tarihi yankılanmış.

Kendi haline terkedilen saray

Her doğulu halk gibi, pek özenli olmayan Türkler de sadece özel binaların değil, ama Topkapı Sarayı örneğindeki gibi, kamu yapılarının da kırılıp dökülmesine göz yumarak onları adeta yıkılmaya terk ediyorlar. Kendi kaderine terk edilen bu sarayın bahçeleri ise tamamen bakımsız bırakılmış.

Arz Odası

Topkapı Sarayı'nın en kayda değer yeri olan Arz Odası'nda bir zamanlar padişah yabancı sefirleri huzura kabul ediyormuş. Arz Odası'na Babüssaade'den (yani mutluluk kapısından) giriliyor. Epeyce büyük olan bu kapı sanatsal süslerle kaplı. Küçük bir minder şeklindeki taht, kıymetli taşlar serpiştirilmiş şahane bir baldaken [dört ayaklı bir çardak] altına yerleştirilmiş. Arz Odası'nın yakınındaki ana girişte, kendine buyruk paşaların

19 Bizans döneminde günümüzde Beyazıt Meydanı'nın bulunduğu bölgede Forum Tauri bulunuyordu. Augusteion ise Ayasofya Camii'nin önündeki meydandı. Bu meydandan sütunlu bir yolla önce Forum Constantinus'a (Çemberlitaş Meydanı) sonra Forum Tauri'ye (Beyazıt Meydanı) ulaşılıyordu.

kellelerinin uçurulduğu bir oda bulunuyor; bu odada yabancı sefirler huzura çıkmayı bekliyorlarmış.

Bağdat Köşkü'nün mavimtıraklığı

Bahçedeki köşkler arasında en güzeli olan sekizgen biçimli Bağdat Köşkü mavimtırak çinilerle kaplı; iç kısım ise masalsı bir zenginlik ve güzellikte. Kapılar ve pencereler sedef ve fildişi kakmaların yanı sıra en pahalı kumaşlarla süslü.

Aya İrini

Buradan doğruca Bizans dönemi bakiyesi Aya İrini Kilisesi'nde düzenlenen silah deposuna geldikse de burayı ziyaret edemedik. Adı geçen kilise Ayasofya kadar eski, her ikisini de Büyük Constantinus inşa ettirmiş. Nika Ayaklanması sırasında her iki mabedin de yakılıp yıkılması üzerine İustinianos tarafından yeniden inşa edilmişler. Aya İrini'nin önünde, kadim zamanlardan kalıntı iki taş aslan heykeli ve birkaç lahit bulunuyor, ancak üzerlerinde haç ve İsa monogramı dışında hiçbir tasvir yok.

Sultan Ahmed Çeşmesi

Nihayet, yazılarla süslü devasa kapıdan [Bab-ı Hümayun] çıkarak küçük bir meydana geldik; meydanın ortasında [III.] Ahmed Çeşmesi bulunuyor; çeşmenin dört yanı da arabesklerle, yaldızlı ve çeşitli renk çinilerle kaplı. Burada da karşımıza Ayasofya'nın dev cephesi çıkıyor.

Ayasofya

Yedi yıl boyunca inşa edilen devasa boyutlu bu mabet 24 Aralık 568'de,[20] ikinci kurucusu olan İustinianos'un katılımıyla kutsanmış. Ayasofya'nın hikâyesi çok sayıda efsanevi öğe barındırıyor. Kilisenin iki tarafında, 100 ustanın emri ve Trallesli Anthemios ve Miletoslu İsidoros adındaki mimarların denetimi altında beş bin işçi, imparatorun rüyasında gördüğü bir meleğin çizdiği plan üzerinde çalışmışlar.

20 İnşasına Büyük Constantinus zamanında başlanan ilk binanın açılışı oğlu II. Constantinus zamanında 15 Şubat 360'ta yapılmıştır. Binanın 404'te yanması üzerine II. Theodosios'un yeniden inşa ettirdiği ikinci yapı da 10 Ekim 415'te açılmıştır. Bu yapı Nika Ayaklanması (532) sırasında tahrip edilince günümüze ulaşan yapının inşasına başlanmış ve beş yıl sonra 27 Aralık 537'de binanın açılışı yapılmıştır.

Bizzat İustinianos her gün inşaatın seyrini takip ediyormuş. İç mekânı olağanüstü zengin olan kilisenin ikonostasisi[21] altın, gümüş, inci ve değerli taşlarla kaplıymış, ikonaların arasından on iki altın küçük sütun yükseliyormuş; etrafında yedi yaldızlı klirosun[22] bulunduğu patrik tahtı ise dillere destanmış. Üzerine değerli taşların serpiştirildiği kutsal altın kâseleri varmış.

Hürmetle içeri davet

Huşu içinde ibadethanelerin şahı olan Ayasofya'nın görkemli dış yüzeyine bakarken, yanımıza orta yaşlı ve başında sarık bir Türk geldi; herhalde din görevlisi olan bu zatı muhterem bizi hürmetle içeri davet etti. Biz de zaten tam bunu yapmayı düşünüyorduk. Gerekli bahşişi verdikten sonra (bahşiş olmadan İstanbul'da hayat imkânsız), mabedin güzel mermer kaplı narteksine götürüldük. Burada ayakkabılarımızı terliklerle değiştirdik, zira ayakkabıyla girmeye izin verilmiyor, ardından da ağır kumaşla kapalı kapıdan Ayasofya'ya girdik.

Dil yutturan iç mekân

Zengin ve engin iç mekânın yarattığı izlenim karşısında dilinizi yutuyorsunuz; şahane mozaiklerle süslü devasa kubbenin taçlandırdığı bu gizemli ve kutsal mekânın loşluğunda gözünüz şaşkınca dolaşıyor. Yüzlerce mermer, porfir ve granit sütun arabesklerle süslü galerileri ve korkulukları destekliyor. Duvarlardaki Arapça yazılar, mihrap ve sütunlar üzerinde yükselen ve yaldızlı parmaklıkla çevrili altıgen padişah mahfili, keza ibadet eden Türkler size camide bulunduğunuzu hatırlatıyor.

Kadim Hipodrom'un taşları

Ayasofya'dan çıktıktan sonra hemen yakında bulunan ve bir zamanlar kapsadığı alanın bir kısmını Ahmediye'ye [Sultan Ahmed Camii] kaptıran Atmeydanı'na veya kadim Hipodrom'a geldik. Atmeydanı tarihi öneme haiz, zira Bizans İmparatorluğu döneminde çok sayıda hadise burada patlak vermiş; kaldı ki bugün de burada birtakım seremoniler ve merasimler

21 Kilisenin ana bölümünü din adamlarına ayrılan bölümden ayıran mimari bölme duvarı.

22 Kliros: Ortodoks kilisesinde, ayin sırasında ilgili dini görevlilerin dua okudukları, kürsü şeklinde, biraz yükseltilmiş yer.

düzenleniyor. Hipodrom, Roma'daki Circus Maximus örneğinde kurulmuş, ancak Mısır Taşı (Dikilitaş), Konstantinos Porfirogenetos Taşı [Örme Sütun] ve birbirine sarılmış, ama şimdi başları eksik üç yılanın temsil ettiği Yılanlı Sütun dışında, diğer sütunlardan ve heykellerden hiçbiri kalmamış.

Yaklaşık 30 m yüksekliğindeki Mısır Taşı yekpare bir mermere [granit] oyulmuş; mermer Mısır'dan buraya Roma üzerinden nakledilmiş. Bir zelzelede hasar görmeden yıkılan sütun, Yunanca ve Latince yazıtlara göre, I. Theodosius zamanında yeniden kaidesine konulmuş.

Hiyeroglifler, bu anıtın MÖ 1600'de Heliopolis'te dikilmiş olduğuna tanıklık ediyor. Taşın dört tarafı ve mermer kaidede kabartmalar var; kaidenin batı tarafında imparatorun huzurunda bir kabul; güney yanında imparatorluk mahkemesi; kuzeyde askere ödeme yapma sahnesi ve doğu tarafında bir saray merasimi tasvir edilmiş.

Ahmediye

Devasa boyutta ve 17. yüzyıl başlarında [1616] inşa edilmiş altı minareli Ahmediye'nin [Sultan Ahmed Camisi] ana kubbesini otuz daha küçük kubbe çevreliyor. Devasa ibadethaneyi içine alan servi ve kavak ormanı ona gayet şirin bir görünüm katıyor.

Yeniçeri Müzesi

Atmeydanı'nda, özel ilgi uyandıran Yeniçeri Müzesi[23] de yer alıyor. Bir zamanlar çok sayıda Bulgar isyancının ve vatanperverin ölüm cezasını bekledikleri ana hapishane de burada bulunuyor.

Çemberlerle bağlanan taş

Buradan Divanyolu'nu takip ederek Çemberlitaş'a geçtik; 40 m yüksekliğindeki porfir sütun geçirdiği çok sayıdaki yangında o kadar hasar görmüş ki tamamen yıkılmasını önlemek için birkaç demir çemberle bağ-

23 İstanbul'un ilk askeri müzesini Cebehane olarak Aya İrini Kilisesi'nde Fethi Ahmet Paşa 1846'da kurmuştu. Müzenin bir bölümünü yeniçeri kıyafetleri oluşturuyordu. "Abdülaziz döneminde (1861-1876) ... Aya İrini'deki "kıyafethane" denilen kıyafet seksiyonu bu binadan kurtarılarak Sultanahmet Meydanı'nda İbrahim Paşa Sarayı yakınlarında Çadır Mehterhanesi denilen binaya taşınmıştı. Bu binaya "Yeniçeri Müzesi" adı verilmiş, manken ve kıyafetler burada sergilenmiştir." (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 7, s. 471.)

lanmış. Adını da zaten buradan almış. Sütunun Constantinus tarafından Roma'daki Apollon Tapınağı'ndan getirtildiği tahmin ediliyor; imparator, sütunu diktiği meydana da kendi adını vermekte bir sakınca görmemiş. En üste koyduğu kendi heykeli daha sonra bir fırtınada yıkılınca, yerine bir altın haç yerleştirilmiş.

Türk kahvehanesinde

Yürümekten yorgun düşmüş halde bir Türk kahvehanesinin bahçesine oturarak kahvelerimizi söyledik. Neşeli bahçenin neredeyse bütün iskemleleri ağırlıkla Türklerle doluydu, mesai günü olmasına rağmen bunlar zamanlarını tembelce *dolce far niente*[24] içinde geçiriyorlardı. Nazik kahvecinin ve etrafımızda oturan ağaların selamını alarak şadırvanın hemen kenarına oturduk. Az sonra, şahane zarflar[25] içine konmuş geniş fincanlarla kahvelerimiz getirildi.

(Devamı Var)

(V.-VI. Sayıdan Devam)[26]

Kahvehanede Türkleri çözümleme gayreti

Kahvemizi yudumlarken bahçedeki Türklerden oluşan meraklı topluluğu izliyordum. Kendini çubuğa[27] ve nargileye vermiş olan bu sakin ve semirmiş efendilerin zamanı bu denli sessiz ve dalgın halde geçirebildiklerine hayret ediyordum. Anlaşılan o ki konuşulacak olan şeyler artık konuşulmuştu ve şimdi şadırvanın tatlı şırıltısı altında sadece dinleniliyor ve kestiriliyordu. Gerçekten de neredeyse hepsi susuyor, sadece ara sıra alçak sesle birkaç kelime paylaşıyorlardı.

Sayısız temennayla uğurlanma

Kalkarken arkadaşımın büyük şaşkınlığına rağmen, kendine has Türkçemle yakında oturan ağalara, bizi Seraskerliğe götürecek yolu sor-

24 Dolce far niente (İt.) – Hoş rahatlık (veya tatlı boşluk); keyif.
25 Özgün metinde Türkçe olarak geçen bu kelime, "içine fincan veya bardak oturtulan metal kap" anlamında kullanılıyor.
26 *İlyustratsiya* "Svetlina," Sayı VII, Temmuz 1898, Sofya, s. 6-8.
27 Özgün metinde "çibuk" şeklinde geçen bu kelime, "tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık" anlamında kullanılıyor.

dum. Önce, herhalde evvela yerli sandıkları bizleri merakla süzdüler, zira ikimizin de başında modaya uygun aziziye fesleri vardı. Oysa artık dilimden Türk olmadığımız anlaşılmıştı. Ancak bu husus kibar olmalarına ve istediğimiz bilgiyi vermelerine engel olmadı. Ardından sayısız temennayla uğurlandık, hatta ağalardan biri nazik şekilde kapıya kadar refakat ederek takip etmemiz gereken yönü ve yolu gösterdi. Onunla da vedalaştıktan sonra, Divanyolu üzerinden batıya doğru yola koyulduk.

Çemberlitaş'ın kenarından geçip biraz ileride sağa saparak birkaç ıssız sokağı geçtikten biraz sonra kendimizi geniş ve canlı bir meydanda bulduk. Eski zamanlarda burada Bizans Capitolium'u yer alıyormuş, bugün ise bu alanı Seraskerlik binası, Bayezid Camisi ve Süleymaniye süslüyorlar.

Seraskerlik ve Yangın Kulesi

Endülüs üslubundaki yüksek mermer kapıdan [günümüzde İstanbul Üniversitesi ana giriş kapısı] Seraskerliğin avlusuna girdik. Devasa binanın kendisi modern mimaride inşa edilmiş, yanında Seraskerlik Kulesi [Bayezid Kulesi] yükseliyor; kulenin tepesinden sadece İstanbul ve civarı değil, ama ufuk çizgisindeki Karadeniz de görünüyor. Şaşkın bakışınız koskoca, yeşillikler içinde kaybolan evler ve saraylar okyanusu üzerinde kayıyor; evler ve saraylar arasında yer yer camilerin kurşun kaplı kubbeleri parıldıyor, yanlarında da yüksek ve zarif süslü minareler semaya doğru yükseliyor.

Bu yapı yığını ve görkemli kıyılar arasında Haliç'in mavileşen suları vapurların, gemilerin ve kayıkların cirit attığı Boğaz'a doğru akıyor, Boğaz ise sessiz sedasız Karadeniz'e dökülüyor. İşte, Anadolu kıyısındaki Üsküdar; arkalarda da birkaç adanın silueti.

Bayezid Camisi

Seraskerlik ve Divanyolu arasında, güzel [II.] Bayezid Camisi yükseliyor; ibadethanenin kubbeleri, üst kısmı sütun başlıklarıyla destekli jasper taşı sütunlara dayalı. Anılan cami kitabe ve felsefi cümleler bakımından pek kayda değer. Sözgelimi, sağ giriş kapısındaki kitabe şöyle diyor: "İçeri umutla ve temiz kalple gir;" aynı kapıda: "Allah'ın inayeti üzerinize olsun; siz iyi kullarsınız, ebediyen içeri girin."

Velhasılıkelam Türk kurumları ve camiler, ahlaki ve ilahi içerikte kitabelerle dolu ki bazılarında gerçek bilgelik saklı. Sözgelimi, Abdülhamid'in kurdurduğu fakirler sofrası yanındaki çeşmede kaligrafik bir kitabe "Allah kullarının kandığı bir membaı" diye buyuruyor. Veya Süleymaniye kütüphanesinin giriş kapısı üstündeki kitabe: "Eserlerimi Allah'ın yardımıyla yazdım." Birçok başka daha.

Süleymaniye ve türbeler

Seraskerliğin kapılarından ve orada bulunan kışlanın avlusundan Süleymaniye'ye geçtik. Bu fevkalade güzide ibadethane 16. yüzyıl ortalarında, adını taşıdığı Sultan Süleyman tarafından yaptırılmış.

Külliye; güzel caminin etrafında kümelenen tabhane, imaret, çeşitli mektepler, hamamlar, çeşmeler, türbeler ve vakıf kurumları gibi çok sayıda birimden oluşuyor; ortada ve aralarda ise kümeler halinde şahane servi ve kavak ağaçları yükseliyor. Türbeler arasında, baninin (yani Süleyman'ın) türbesi de bulunuyor; hemen yanında II. Süleyman ve II. Ahmed yatıyor. Sekizgen türbe Arap mimarisinin izlerini taşıyor; 30 mermer ve sekiz porfir sütun zengin süslemeli kubbeyi destekliyor.

Yine mi şark pazarı?

Buradan meydanın öteki tarafına çıktığımızda, kendimizi bir şark pazarının ortasında bulduk. İçlerinde ve önlerinde olabilecek bütün meyvelerin ve Türk tatlılarının satıldığı küçük dükkânlar ve sergiler. Açıkta mangalda kızartılan etlerden bulut bulut duman tütüyor, daha ötede şerbet içmeye, dondurma ve daha neler almaya davet ediliyoruz. Herkes avaz avaz bağırarak malını övüyor, hatta bazı satıcılar türküyle tanıtıyor ürününü. Enine boyuna ise gevşek gevşek, alaca giysileri içinde kalabalık Türk, Arap, Bedevi ve öteki Asyalılar dolaşıyorlar. Bu gördüklerimiz hakiki bir Asya şehrine ait gerçekçi bir tablo teşkil ediyor. Bu tam anlamıyla hengâmeden çıkmak için acele ettik, birazdan da tramvayda oturuyorduk.

Üçüncü Bölüm
BOĞAZİÇİ

Le Bosporos est une des plus larges,
des plus profondes et des plus belles nivieres de la terre.[1]
General de St. Denis

Ortaköy'e yolculuk

Yaklaşık 27 km uzunluğundaki Boğaz'ın her iki kıyısı da meskûn; evler, saraylar, köşkler ve bahçeler kesintisiz bir zincir oluşturuyor. Boğaz sularında durmadan mekik dokuyan yerel vapurlar, kıyıdaki yerleşimleri ve adaları şehir merkeziyle bağlıyorlar.

Öğleden sonra tıka basa dolu vapurla Ortaköy'e hareket ederek yaklaşık bir saat sonra kıyıya ayak bastık. Tam kıyıda Rönesans üslubunda fevkalade sempatik ve eski valide sultanın inşa ettirdiği küçük bir cami yükseliyor.

Bulgar Ekzarhlığı'nda hoşça vakit

İbadethanenin güzel süslemelerine huşuyla baktıktan sonra epeyce yüksek bir yerde, iki sokağın kesiştiği noktada bulunan ekzarhlığa doğru yürüdük.[2] Üç kat binanın üstteki iki katının orta kısmı, hol niyetine öne doğru çıkıntılı ve dört sütunla destekli. Çıkıntının altında girişe doğru götüren güzel taş basamaklar kıvrılıyor. Binanın tam önünde bakımlı ve nadide çiçeklerle dolu küçük bir bahçe karşıladı bizi.

Mermer döşeli geniş girişte bizi karşılayan hademe sağdaki, pencereleri bahçeye bakan salona davet etti. Sade döşenmiş salonun duvarları çok sayıda piskopos ve ruhaninin yağlıboya portreleriyle süslüydü; portreler salona küçük bir resim galerisi havası veriyordu. Çok geçmeden yanımıza ekzarhlığın piskoposu geldi; genç ve mütebessim ruhbanın akıllı ve eğlendirici sohbetiyle zamanın nasıl geçtiğini anlamadık. Ekzarh hazretlerinin Prinkipo'da [Büyükada] olduğu söylendi ve eğer oraya git-

1 "Boğaziçi dünyanın en geniş, en derin ve en güzel nehirlerinden biridir."
2 Ekzarhlık binası Ortaköy'ün Portakal Yokuşu'nda bulunuyordu.

meyi düşünüyorsak muhakkak kendisini ziyaret etmemiz tavsiye edildi. Ayrılmadan önce bize yaptıkları binayı gezdirme teklifini memnuniyetle kabul ettik.

Üst kattaki iki geniş ve pahalı mobilyalarla döşeli salonun duvarlarında prensin [Ferdinand], padişahın [II. Abdülhamid], Antim I'in,[3] şimdiki ekzarhın ve daha başka piskoposların portreleri asılı. Salonun birinin tavanı müzik ve şiir esinli alegorik fresklerde süslü. Bina aslında özel mülkiyet. Piskoposun söylediğine göre, ekzarhlık Pera'da güzel ve kullanılmayan bir binayı satın almak üzere[4] görüşmeler yapıyormuş.

Ekzarhlık kançılaryasında eğitim davası üzerine

Piskoposla vedalaştıktan sonra yakın bir binada bulunan ekzarhlık kançılaryasına geçerek yaşı ilerlemiş, nazik bir beyefendi olan kançılarya memuru [Dimitır/Dimo] Hranov[5] tarafından kabul edildik; bir saati aşkın bir süre hoş sohbet ettik. Hranov imparatorluktaki Bulgar mekteplerini övüyordu; iyi öğretmen kadrolarıyla donanmış bu mekteplerin elde ettiği başarı, eski yıllara kıyasla gayet büyük olup ilerisi için umut vaat ediyormuş. Sohbetimiz tamamen eğitim davası ve İstanbul'un görülmeye değer yerleri etrafında dönüp durdu. Nihayet Hranov'la vedalaşıp kançılaryadan ayrıldıktan sonra bir faytonla Boğaz kıyısındaki geniş sokaktan şehrin merkezine doğru yola koyulduk.

3 Ekzarh Antim I – Kırklareli'de Atanas Mihaylov Çalıkov adıyla dünyaya geliyor (1816). Aynaroz'da ruhaniliğe geçiyor (1837), Kuruçeşme'deki Yüksek Rum Okulunda (1843–1844), Heybeli Ruhban Okulunda (1848) ve Odesa'da tahsil görüyor. Moskova Ruhban Akademisinde ilahiyat okuyor (1856), ardından Heybeli Ruhban Okulunda hocalık yapıyor ve rektörlüğe atanıyor. Varna-Preslav (1861) ve Vidin Metropoliti (1868). Bu sırada Fener Rum Patrikliğinden koparak milletinin yanında saf tutuyor. Bulgar ekzarhı seçiliyor (16 Şubat 1872). Nisan İsyanı'nın (1876) bastırılmasından sonra Rus Çarı Aleksandr II'ye Bulgarların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durumunu dile getirdiği bir şikâyet mektubu yazıyor. (Mektubu okuyunca Rus çarı güya kenarına, "Bulgaristan kurtarılsın!" notunu düşmüş.) Ekzarh görevinden alınıyor (14 Nisan 1877), önce idama çarptırılsa da sürgüne gönderildiği Ankara'da çok iyi muamele görüyor. Ülkesine dönerek Tırnova'daki Kurucu Meclisin başkanlığını üstleniyor (1879). Dini bölgesinin bulunduğu Vidin'de hayata veda ediyor (1888).

4 Bu bağlamda yapılan uzun arayışlardan ve pazarlıklardan sonra, ekzarhlık 1907'de Şişli'de satın alınan ahşap binaya taşınıyor. Bulgar Ekzarhlığı günümüzde de Abide-i Hürriyet Caddesi üzerinde bulunan bu üç katlı konakta faaliyetini sürdürüyor.

5 1845 doğumlu olan Dimitır (Dimo) Hranov ekzarhlık bünyesindeki anılan görevi 1885-1893 yılları arasında ifa ediyor.

Duvarlar arkasında masalsı konaklar

Sokağın iki tarafında yükselen devasa duvarların arkalarında harika bahçeler ve masalsı konaklar saklıydı. Ancak bazen tesadüfen açılmış avlu kapısından pencereleri parmaklıklı ve duvarları süslemeli bir konağın devasa dış yüzeyini, mermer sütunlara yaslanmış şato benzeri zengin selamlığını görüyorsunuz. Dahası, mermer avluyu ve kristal gibi parıldayan şadırvanı, çiçekler arasından büyük beyaz basamağı da; yetmedi, gözleriniz parlak köşk, şadırvan ve şelalelerle dolu geniş tarhlarına kayıyor ve nihayet serviler arasında bu egzotik dünyanın sakinlerini de görüyorsunuz: Hadımların uyanık bakışlarının takip ettiği harem kadınları orada burada peri kızları gibi dolaşıyorlar. Tam da bunun bir yanılsama, bir rüya olduğunu düşündüğünüz sırada, avlu kapısı tiz bir gıcırtıyla birden kapatılıyor, önünüzde de yine çöl gibi çıplak ve tekdüze sarımtırak dev duvar uzanıyor.

Diken bürümüş saray kapıları

İşte nihayet, bedbaht Sultan [V.] Murad'ın çileli hayatının geçtiği Çırağan Sarayı duvarlarının yanındayız. Uzun duvarın tekdüzeliğini, Endülüs üslubunda yapılmış iki devasa dış kapı bozuyor; kapıların zengin ve karmaşık süslemeleri yaldızlı. Bunları bürümüş dikenlerden anlaşıldığı üzere, anıtsal kapılar uzun zamandır açılmamış. Burada ister Çırağan duvarları kenarında, isterse anıtsal kapılar önünde olsun durmak herkes için –yaya, tramvay, araba ve her ne olursa olsun– kesinlikle yasak. Oraya konan muhafız gelip geçenlere, özellikle de her yerde pek meraklı olan yabancılara bu yasağı hatırlatıyor. O yüzden biz de buradan hızlıca geçtik. Çırağan duvarlarından Dolmabahçe'nin duvarlarının başladığı noktaya kadar olan bütün mesafeyi şimdiki padişahın sarayı [Yıldız Sarayı] kapsıyor.

1001 Gece Masallarını hatırlatan Dolmabahçe Sarayı

Boğaz kıyısında konumlu olan Dolmabahçe Sarayı'nın kuğu gibi beyaz, uzunluğu 600 m olan mermer rıhtımı Boğaz suları tarafından yıkanıyor. Bu kayda değer yapıda üç üslup –Türk, Endülüs ve Rönesans– birbirine karışmış. Boğaz'dan bakınca görüntü ihtişamlı ve masalsı –ince süslemeli, kabartmalı ve sütunlarla süslü beyaz mermer dış yüzey suskunca Boğaz sularına bakınıyor. Uğruna milyonların harcandığı zengin iç mekâ-

nıyla bu saray halifeler dönemini hatırlatıyor, ancak bunu hiçbir yabancı göz göremiyor, zira giriş çoktandır yasak. Sarayın en göze çarpan iç kısımlarından biri olan mabeyin salonunun girişi bir yakut kubbe ve 10 bin ampullü avizeyle süslü; avizenin ışığında yaldızlı salon ve değerli taşlarla süslü doğu tahtı fantastik bir şekil alarak 1001 gece masallarını hatırlatıyor.

Sarayın kapıları

Yüksek ve devasa ebatlardaki mermer dış kapı yaldızlı sütun başlıkları, zengin süslemeleri ve kabartmalarıyla sarayın kuzey kısmına güzellik katıyor. Yaldızlı parmaklıkları arasından iç avlunun dekorasyonunu teşkil eden nadir bitki grupları görünen bu şahane giriş kapısını hayranlıkla temaşa ettikten sonra, yolumuza, birincisinden daha alımlı olan doğudaki kapıya doğru devam ettik. Çok geçmeden Boğaz kıyısında konumlu, yüzeyi sarıya boyanmış devasa bir yapı olan Tophane binasına geldik; kuzey kanadında güzel bir cami yükseliyordu. Zarif demir parmaklıkla çevrili büyük avlunun içinde bir saat kulesi yükseliyor, yola yakın bir noktada ise küçük ve şirin bir köşk [Tophane Kasrı] dikkat çekiyordu. Anılan köşkte Bulgaristan'ın sınırlarının belirlendiği son konferans toplanmış.[6]

Buradan kalabalık bir dar sokağı izleyerek Galata'ya geldik, ardından da Tünel'e binerek Pera'ya çıktık.

Bebek

Birçok gemi ve kayık arasından kendine yol açan vapur, Bebek'e hareket etti. Masalsı kıyılar gözlerimizi cezbediyor.

İşte Dolmabahçe, hayal gibi gizemli Çırağan ve suskunca Boğaz sularına bakınan sıra sıra köşkler.

İşte, şirin ev ve yalılarıyla Ortaköy; daha öteye doğruysa, hep öyle güzel ve masalsı kâh kıvrımlı ve çıkıntılı, kâh inen ve yükselen harika kıyı hattı şekilleniyor. Nasıl da harika bir tablo açılıyor önümüzde!

Boğaz'ın pürüzsüz yüzeyinin kıyılarından eteklerindeki zengin köylerle Arnavutköy ve Kandilli sırtları yükseliyor.

6 İstanbul Konferansı ve Elçiler Konferansı adlarıyla da geçen ve 5 Kasım 1885 tarihinde toplanan konferans kastediliyor.

İşte kuleleri ve diş gibi sonlanan burçlarıyla devasa Rumeli Hisarı.

İşte, nihayet Bebek'in yer aldığı, sırtları yeşilliklerle kaplı koy. Karşıda uzanan Anadolu kıyısı üzerindeki Kandilli ve Anadolu Hisarı çıkıntıları derin bir körfez oluşturuyor; bu körfezin dibine de harika Asya'nın Tatlı Suları köşkü [Küçüksu Kasrı] kondurulmuş.

Robert Kolej'de Bulgarlar

Bebek'in yüksek sırtlarında birçok Bulgar'ın eğitim gördüğü ve görmeye devam ettiği Amerikan Robert Kolej yer alıyor. Her açıdan muhteşem olan bu okulda memleketimizin dört bir tarafından gelen gençler okuyor; birkaç yıldır bu eğitim kurumundaki Bulgarlar sayıca diğer unsurları geride bırakıyor.

Rumeli Hisarı

Boğaz'ın en dar yeri Bebek'te. Her iki kıyıda da suya inen sırtlarda eskilerde inşa edilen kaleleri Türk hükümdarlar harabe halinde bulmuşlar. II. Mehmed aynı yerlere, yıkılan anıtların, kiliselerin ve sarayların malzemesiyle kaleler yaptırarak Boğaz'ın girişini tahkim etmiş. Yabancı gemilerin geçişi yasaklanmış; yasağı ihlal eden bir Venedik gemisi topa tutulmuş; padişahın emrini ihlal etmeye cesaret edebileceklere ibret olsun diye parçaları da uzun zaman kale surlarını süslemiş. Ancak son zamanda Rumeli Hisarı hapishane olarak kullanılmış; II. Mahmud zamanında burada birkaç bin yeniçerinin kellesi uçurulmuş. Şimdi bu yerde, mütevazı evlerinin temelleri altında binlerce mevtanın yattığı bir mezarlık olduğunu bilmeyen iyi kalpli Türkler yaşıyor.

Büyükdere

İstanbul'un bu nadide banliyösünde Avrupalı sefirlerin ve hafiyelerin, yerli asilzadelerin ve zenginlerin yazlık köşkleri bulunuyor. Büyükdere'nin etrafı, özellikle de Belgrad Ormanı bir harika. Büyükdere yakınında, Bahçeköy'ün arkasında devasa ağaçlı sık bir orman uzanıyor; bu orman, özel bir padişah emriyle oduncunun baltasından özenle korunuyor.

Üzerine Titrenen Bir Orman

Üzerine adeta titrenen bu ormanda milyonluk şehrin suyunun toplandığı büyük havuzlar ve bentler var. Ancak kavurucu yaz sıcaklarında su kuruyunca, su temini bakımından şehir fevkalade kritik duruma düşüyormuş. Bundan dolayıdır ki Bizanslıların bu havuzlar dışında şehir içinde de sarnıçları varmış. Savaş sırasında eğer düşman bu suyun başkente akmasını keserse, şehrin teslim olmaktan başka çaresi kalmayacak.

Dördüncü Bölüm

SELAMLIK, TEKKELER VE MEZARLIK

İlginç merasim hakkında birkaç söz

Müslümanların en kutsal günü olan cuma, Galata Kulesi'nin tepesine asılan ve ortasında beyaz hilal olan kırmızı bayrakla karşılanıyor. O gün padişah, sarayından çıkarak özel bir merasimle camiye ibadete gidiyor. Selamlık denen bu merasimi görmek için her taraftan sayısız insan kalabalıkları yığılıyor. Biz öğleden önce erkenden Galata'daki Tünel'in çıkışından hareketle Tophane'den ve Dolmabahçe'nin duvarları kenarından geçerek Beşiktaş'a ulaştık.

Sütun, süs ve yaldız bakımından zengin anıtsal kapıdan büyük bir avluya girdik; selamlık merasimi bu avlunun kuzeydoğu kısmında yer alan küçük ve güzel bir camide düzenleniyor. Başka bir kapıdan Yıldız Köşkü'nün kuzey tarafındaki saray parkına geçiliyor. Padişahın en sevdiği bu köşk ve küçük cami aslında selamlığın yapıldığı tek cami. Padişah büyük ve görkemli camilere gitmekten imtina ediyor, zira suikasta uğramaktan çekiniyor. Daha önceleri padişahların sırayla neredeyse bütün İstanbul camilerini ziyaret etme âdetleri varmış.

İyi bir yer kapma gayreti

Referans mektubunu verdikten sonra sefirler, misafirler ve turistler için ayrılan ve tam da caminin karşısında yükselen köşke alındık. Çok sayıdaki ziyaretçi arasından kendimize yol açarak iyi konumlu bir yer kapabildik. Yanımızda, pencerenin kenarında ipek giysisiyle Anadolulu yağız bir derviş, yine ipek giysili iki oğlanla oturuyordu; söylendiğine göre bu oğlanlar şarkta bir yerin şehzadeleriymiş.

Etrafa şöyle bir göz atınca

Caminin karşısındaki köşkte kırmızı pantolon ve yeşil feslerle sırayla imparatorluk muhafızları oturuyorlardı; devamında İstanbul kışlasından farklı sınıf askerlerin sırası uzayıp gidiyordu; fesler sanki kanlı iki hat

oluşturuyordu. Cami tarafındaki boşluğu halk ve faytonlar doldurmuştu. Hademelerle ve Araplarla çevrelenmiş faytonlar durmadan üst düzey Türk aristokrasisinin, zengin üniformalarıyla hemen dikkatleri üzerine çeken temsilcilerini getiriyorlardı.

Nihayet çok sayıda müzisyenden oluşan askeri bando bir marş çalmaya başladı, asker silahını selam için kaldırdı ve bu arada kuzey kapı tarafından, özel kalpakları olan bir bölük göründü. Ardından devletin nazırlar, generaller, müşirler gibi en yüksek unvanlıları belirdiler. Bu kodamanlar zengin üniformalar içinde, madalyalarla kaplı göğüsleriyle ağır ve mağrur ilerliyorlardı.

İhtişamlı kortejin ortasındaki Abdülhamid

Bu ihtişamlı kortejin ortasında, padişahın sadece iki doru Arap atına koşulmuş açık faytonu ağır ağır hareket ediyordu. [II.] Abdülhamid'in karşısında Gazi Osman Paşa ve bir görevli daha oturuyordu. Fevkalade sıcak olmasına rağmen padişah, ince siyah kumaştan ve kapüşonlu bir askeri kaput giymişti; kaputun üzerinde madalya görünmüyordu. 44 yaşın üzerinde olmamasına rağmen, kambur bedeni ve yuvarlak sakalla çevreli solgun benzi onu yaşlı gösteriyordu. Faytonun arkasından padişahın at üzerindeki oğulları geliyordu; muhafız kıyafetli iki yakışıklı oğlana, muhafızları olan bir paşa refakat ediyordu. Şehzadeleri, müşirlerden ve merasim sorumlularından oluşan ihtişamlı bir atlı kortej izliyordu.

"Padişahım bin yaşa!"

Daha da arkadan sırayla gri renk giysili hademeler birkaç güzel at yedekliyorlardı; seçkin atların eyerleri altın ve incilerle işlenmişti. Hükümdarın faytonu caminin önüne gelince asker ve Türk seyirciler, "Padişahım çok yaşa, bin yaşa!"[1] diye haykırdılar. Aynı o anda hoca da minareden ezanı okudu. Padişah ağır ve azametli bir tavırla camiye girdi, maiyeti de onu takip etti. Yaklaşık 20 dakika sonra, cami çıkışında yine nümayişle ve merasim marşıyla karşılanan padişah, yakında bulunan askeri birliği selamlayarak aynı şekilde sarayına döndü. Padişahın camide bulunduğu

1 Özgün metinde Türkçe.

sırada yaverlerden biri, padişahın merhametine başvuran şikâyetçilerin dilekçelerini topladı.

(Devamı Var)

(VII. Sayıdan Devam Ediyor)[2]

Galata Mevlevihanesinde sema hazırlığı

Selamlıktan çıktıktan sonra Mevlevi tarikatına mensup dervişlerin tekkesine yetişmek üzere acele ettik. Büyük mermer bir avlunun ortasındaki salonda sema yapılıyor, etrafta da dervişlerin kaldıkları binalar bulunuyordu. Sekizgen biçimli salon çift galeriliydi ve duvarları çeşitli yazılarla süslüydü. Müzisyenler mihrabın karşısında yer almışlardı. Dervişler girince, tarikatın kurucusunun, şeyh için ayrılan yerin üzerinde yazılı adı önünde eğildiler; şeyh de aynı şekilde eğildikten sonra yerine oturdu. Bu arada dervişler, elleri göğüslerine bağlı, kapalı gözleri ve yere eğik başlarıyla yarım saat içlerinden dua ederek suskunca durdular.

Nihayet şeyh sessizliği bozarak dervişleri, Tanrı'nın ve peygamberlerin şerefine Fatiha okumaya davet etti.

Ne ola ki bu sema dedikleri?

Fatiha okunmasından ve şeyhin dualar okumasından sonra sema başladı. Dervişler yan yana dizilmiş halde, göğüslerine kavuşturulmuş elleriyle ağırdan şeyhe doğru yürüdüler, en öndeki derviş tarikat kurucusunun adı önünde derinden eğildi, sonra sağına geçtiği şeyhin önünde de eğilerek semayı başlattı. Onun ardından bütün diğer dervişler semaya başladılar.

Sema, sağ ayak ökçesi üzerinde hafif ve mahir biçimde dönmekten ibaret; gözler kapalı, sağ el yukarı yükseğe kaldırılmış, sol ise yere doğru salınmış halde. Yukarı kaldırılan sağ el, dervişin merhameti gökyüzünden aldığı, yere doğru salınan sol elle ise onu toprağa dağıttığı anlamına geliyor. Sema sırasında kendi etrafında dönen her derviş yarım daire de çiziyor; külah benzeri bir şapka giydirilmiş baş yukarı kaldırılıyor, dönerken etekler şemsiye gibi açılıyor. Semaya, yerinde icra edilen müziğin tekdüze nağmeleri refakat ediyor. Sema eden dervişler olağandışı ve inanılmaz bir seyir

2 *İlyustratsiya* "Svetlina," Sayı IX, Eylül 1898, Sofya, s. 2-4.

oluşturuyor. Dervişlerin solgun yüzleri ve danslarının kıvraklığı, fistanlarının [tennure] şişkin etekleri, velhasılıkelam bütün salon alışkın olmayan bir göz için, kendiliğinden fantastik olduğu kadar tuhaf bir tabloya dönüşüyor.

Sekiz-on dakika sonra müzik aniden kesildi, aynı anda sema edenler de durarak yerlerinde hareketsiz kaldılar. En küçük bir yorulma belirtisi göstermeden yerlerine geçip taş kesilmiş ve cansız gibi oturdular. Kısa bir moladan sonra müzik yeniden başlayınca, sema daha büyük ve gittikçe artan tempoyla devam etti; kendi ekseninde dönme hızı inanılmaz boyutlara ulaştı. Dervişlerin bazıları yorgun düşmüş ve ağızları köpürmüş halde yarı ölü gibi yere yığıldılar. Nihayet sema sona erince şeyh devlet ve padişah için dualar okudu, sonra dervişler Fatiha okuyarak salondan ayrıldılar.

Semanın anlamını çözümlemeye çalışmak

Semanın anlamı farklı şekillerde yorumlanıyor. Bizzat tarikatın kurucusu [Mevlana] Celâleddin [Rumi], "Dönen insan bir daire çizer; böylece Mevla'yı ararken etrafındaki her noktaya dönmüş olur. Mevla her an her yerde ve her yöndedir. Bunun dışında dönmek insanı maddi nimetlerden uzaklaştırır; maddi nimet insanoğlunu cezbetmemeli," diyor. Ancak bu dönmenin özü, bedeni tüketmek suretiyle ihtirasları törpülemek.

İyi de bu şatafat ve parıltı niye?

Dervişler geçimlerini tekkenin gelirlerinden ve muska satışından sağlıyorlar. Bu varlıklı tarikat Türkiye'nin her tarafında yaygın; bütün şehirlerde şubeleri var. Tarikatın yüksek sanlı şeyhleri her zaman ve her yerde büyük itibar görüyorlar; dolgun gelirleri olan şeyhler anlamsız bir şatafat ve parıltı içinde yaşıyorlar.

Üsküdar'a giderken Kız Kulesi efsanesi

Vapur, Boğaz'ın sularında kendini nehir tanrıçası gibi gösteren beyaz Kız Kulesi'nin yanından geçti. Kız Kulesi, vapurları afetlerden korumak için işe yarıyor. Adını, aşağıda anlatacağım efsaneden almış: Biricik kızının zehirli bir yılanın ısırmasıyla öleceği kehanetinde bulunulan bir padişah, yavrusunu bu felaketten korumak uğruna karadan kopuk bu kuleye yerleştirmiş. Ancak prensese sevdalanan bir Acem şehzade, aşkını gön-

derdiği çiçeklerle ifade ediyormuş. Bir gün prenses, aldığı sepetteki zarif çiçekleri koklamaya başlayınca, araya saklanmış olan yılan onu ağzından ısırmış. Böylece kehanet hayata geçmiş. Kız neredeyse can veriyormuş ki şehzade koşup gelmiş ve yaradan zehri emerek yavuklusunu kaçınılmaz ölümden kurtarmış.

Az sonra vapur kıyıya yanaşınca çıktığımız rıhtımda bin bir çeşit insan, sanki maskeli balodaymış gibi volta atıyordu. Farklı renkteki ahşap evler zengin bitki örtüsü arasında adeta kayboluyordu; yüksekte ise beyaz ve ince minareleri olan bir caminin dış yüzeyi parıldıyordu.

Rufai Tarikatında boğuk hırıltı

Sarp bir sokağı takip ederek zikreden dervişlerin tekkesine geldik. Burası Rufai tarikatı. İçerde her tarafı iyi göreceğimiz uygun bir yer bulduk. Salona giren dervişler, oturan şeyhin elini öptükten sonra etrafında yarım daire çizerek yerlerini aldılar; dizüstü oturarak hafiften sallanmaya başladılar. Az sonra şeyhin okumaya başladığı duaları müritler tekdüze şekilde tekrar ettiler. Ardından hepsi ayağa kalkıp sıklıkla yan yana yarım daire şeklinde dizilerek "La ilahe illallah!" diye zikri tekrar etmeye başladılar. "La-ila-he-il-lal-lah" şeklinde altı heceye ayırarak söyleyen ve salınan dervişler bunu o denli hızlı tekrarlıyorlardı ki nihayet ulumayı andıran boğuk bir hırıltı dışında hiçbir şey duyulmuyordu.

Solgunlaşan yüzler, kayan gözler...

Aralarından bazıları, kapıldıkları manevi gerginlik sonucunda solgunlaşarak kan ter içinde kalıyor, son nefesini veren biri gibi gözleri kayıyor, "la-ila-he-il-lal-lah" diye terennüm eden dudaklar ancak kıpırdıyordu. Bu umutsuz uğultu arasında yer yer "Ya hu!" çığlıkları duyuluyordu.

Nihayet bir imam Kuran'dan ayetler okumaya, şeyh de ellerini çırpmaya başladı. Bu cehennemi gürültü arasında, Mevla'nın ve peygamberin hikmeti hakkında konuşan imamın sesi törensel şekilde yayılıyordu. Bu husus müritleri daha da hararetlendiriyor ve köpüklü ağızları, kaymış gözleri, donmuş elleri ve bacaklarıyla bilinçsizce yere kapaklanıyorlardı.

Buradan geniş bir alanı kapsayan o ünlü büyük mezarlığa gittik, zira Türkler mevtalarını, Mekke'ye daha yakın ve dolayısıyla daha kutsal olan Asya toprağına gömmeyi tercih ediyorlar. Servilerin gölgeli kubbesi altında mezar taşları ve türbeler suskunca yükseliyorlardı. Güvercinlerin oynattığı ağaç yapraklarının hafif hışırtısı dışında mezarlığın ıssızlığını hiçbir şey bozmuyordu. Güvercinler bu ölü şehrin üstünde çok sayıdaki yuvalarında mutlu şekilde ürüyorlar.

Az sonra da vapur bizi Anadolu kıyısından uzaklaştırıyordu, İstanbul'a dönüyorduk.

Beşinci Bölüm

PRENS ADALARI'NIN İKİ İNCİSİNDE

Yandan çarklı ada vapurunda

Halki [Heybeli] ve Prinkipo [Büyükada], adını kadim zamanda prenslerin sürgün yeri olarak kullanılmasından alan Prens Adaları içinde yer alıyorlar. Vapurun güvertesinden bakarken bütün bu şahane küçük adaların sanki suyun altından bittikleri veya dalgalar tarafından bir yerlerden sürüklendikleri izlenimine kapılıyorduk. Vapur ilk ada olan Antigoni'nin[1] [Burgazada] çok yakınından geçti.

Heybeliada

İşte nihayet Halki, kıyıdaki renk renk evleri ve villalarıyla, ayrıca bitki açısından zengin bir tepesine kurulmuş Ruhban Okulunun devasa binasıyla karşımızda. Halki'nin hemen yakınında, doğasıyla ondan daha zengin ve güzel olan Prinkipo yükseliyor. Bundan dolayıdır ki İstanbul aristokrasisi sıcak yaz aylarını oradaki saray yavrusu villalarında ve köşklerinde geçiriyor.

Beynelmilel cemiyetle öğle yemeği

Adanın iskelesinde inerek kısa bir gezintiden sonra Halki Oteli'ne geçtik; otel, Ruhban Okulunun yer aldığı tepenin karşısında bir yükseltide bulunuyordu. Burada bizi ordumuzda teğmen olan S. nazik şekilde öğle yemeğine davet etti. Tabldot öğle yemeği Bulgarlardan, Rumlardan, İtalyanlardan vs. oluşan bir cemiyet arasında neşeli şekilde geçti. Bulgarlar arasında kalburüstü birkaç Sofyalı aile dikkat çekiyordu. Sohbet, misafirlerin konuştukları bütün dillerde yapılsa da ortak dil Fransızcaydı. Öğleden sonra yeşillenmiş tepelere doğru küçük bir gezi yaptık; yükselere çıktıkça karşımızda şahane bir manzara açıldı –pürüzsüz deniz yüzeyi, kıyı şeritleri, dağların solgun siluetleri ve İstanbul'un rengârenk manzarası. Büyük şehrin sonu ufkun derinliklerinde kayboluyor, bütün bu manzaranın üzerine güney güneşinin yumuşak ışığı saçılıyordu.

1 Aslında İstanbul yönünden denizyoluyla gelirken karşılaşılan ilk ada Proti [Kınalıada].

Kayıkla iki ada arasında maceralı yolculuk

Öğleden sonra saat beş gibi bir Rumun kayığıyla Prinkipo'ya hareket ettik. Hava güzel, deniz sakindi, ancak vapuru beklemek istemeyen bizlerin bu cesareti epey pahalıya mal olacaktı. Kayığa binen bizleri uğurlamaya gelen Teğmen S.'ye bir kişi, küçük beyaz bulutların titreştiği ufkun uzak bir noktasını işaret ederek Prinkipo'ya kayıkla gitmenin pek de akıllıca olmadığını söyledi. Ancak biz bunu önemsemedik ve vedalaşarak ağır ağır kıyıdan uzaklaştık. Bizden adeta kaçan, gittikçe küçülen ada nihayet su ortasında büyükçe bir noktaya dönüştü.

Ortam sakindi, ama deniz hafiften dalgalanıyor ve kıyıdan uzaklaştıkça dalgalanma artıyordu; bu arada hava biraz serinledi, çıkan hafif esinti yavaş yavaş rüzgâra dönüştü; küçük beyaz bulutlar büyüdü, karardı ve güneşi kapattılar. Denizin yüzeyi de hareketlendi, birbirini izleyen ve gittikçe büyüyen dalgalar yükselerek esridiler. Küçük kayık kâh yükseliyor ve su uçurumuna batıyor, kâh dalgaların yeşilimsi sırtı üzerinde kayıyordu.

Arkadaşım suskunca ufukta kararmış gökyüzüne bakıyordu; denizin üzerinde dalgalar artarda sıralanan kuşaklar oluşturuyorlardı. Ter basan düşünceli kayıkçı var gücüyle küreklere asılıyor ve göz ucuyla, kararmaya devam eden gökyüzünü izliyordu. Durumumuzun pek iç açıcı olmadığını ancak o anda hissettim.

"Niye bu yöne gidiyoruz, baksanıza ada doğuda kaldı?" diye sordum.

"Çünkü dalgalar bizi denize doğru sürüklüyor," diye cevapladı kayıkçı, ama bu cevap beni rahatlatmadı.

"Denize doğru mu?" diye hayret ettim dehşetle.

Bulutlardan gelen boğuk bir gürültü cesaretimi bütünüyle kırdı.

Arkadaşım ve kayıkçı Rumca bir şeyler konuşuyor ve gizlice ufka bakıyorlardı.

Dalgalar ardı sıra hışımla küçük kayığa doğru gelerek onu bir bu, bir o yana itiyor ve bize bolca su sıçratıyorlardı.

Başlangıçta, hatta deniz hafiften hareketlendiğinde bile etrafımı keyifle izliyordum, ancak dalgaların bizi ters yöne sürüklediğini duyduktan sonra elbette ki her şey bütün güzelliğini anında kaybetti ve ayağımı sağlam toprağa basma hayaline kapıldım. Bu cehennemi hareketlenme bir

yanardağın ağzında oturduğumu düşündürtüyordu. "Ceviz kabuğu gibi bir kayıkta deniz ortasında kalacağımız kimin aklına gelirdi? İşte sana yeni bir Odisseus macerası!"

Bu arada hava açmaya başlayınca dalgalar sakinleşti. Kayık, zor da olsa, emin şekilde ilerlemeye başladı.

"Çelebi, te bak ada"[2] diyerek döndü bana rahatlamış haldeki kayıkçı.

Gerçekten de ada arkamda kalan tarafta görünüyor ve gittikçe büyüyordu.

Atlattığımız tehlike çabuk unutuldu.

"Hôtel Giakomo!" diye bağırdı bir zaman sonra neşeyle arkadaşım. Ben anında döndüm ve sanki suyun içinden yükselen duvarda devasa siyah harfleri fark ettim; duvarın arkasında da başka binalarla da çevrili olan otelin dış cephesi görünüyordu.

Arkadaşımın böyle seslenmesi, benim için okyanusta uzun ve umutsuz bir dolaşmadan sonra karayı görmeleri üzerine, "Toprak! Toprak!" diye canhıraş bağıran Kolumbos'un denizcilerinin çığlığının rahatlatıcı gücüne eşdeğerdi.

Cennetten bir köşe: Büyükada

Gerçekten bizim için Amerika keşfedildi: Adaya Hôtel Giakomo yönünden yaklaştık; az sonra, misafirlerin ve kibar ev sahibinin böyle bir havada kayıkla dolaşma cesaretimizden kaynaklı ortak şaşkınlıkları içinde kıyıya ayak bastık.

Elbette ki alçakgönüllü bir edayla, niyetimizin gerçekten küçük kayıkla fırtınalı denizden adaya gelmek olduğunu söyleyerek herkesten övgü aldık. Bizi umutsuzluğa sevk eden o cehennemi anlarda yaşadığımız korkuya gelince, erkekliğimize halel getirmemek için bu konuda susmayı tercih ettik.

Az sonra artık güzel adada dolaşıyorduk. Her yerde bahçeler, çiçekler, zengin bitki örtüsü... Gölgeli bahçe yollarından çeşitli yönlere gidiliyordu. Saray yavrusu villa ve köşkler azgın yeşillikler içinde yüzüyordu. Sokaklarda gerek yaya gerekse fayton üzerinde ve at, eyerli katır ve merkep

2 Özgün metinde Türkçe.

sırtında insanlar cirit atıyorlardı. Bahçelerden ise çeşitli nağmeler ve olmazsa olmaz laterna sesleri yükseliyordu.

Ekzarh hazretleriyle hasbihal

Çok geçmeden ekzarh hazretlerinin [Yosif I] kaldığı konuta gittik. Görkemli, mermer verandalı ve etrafında şahane bir bahçe bulunan villanın kapı ziline bastık. Bir dakika bile geçmeden kapı açıldı ve nazik şekilde içeri davet edildik. Girdiğimiz salon orta büyüklükte bir oda olup koyu renk yumuşak mobilyalarla döşeliydi; ortada yuvarlak bir masa ve piyano vardı.

Çok geçmeden eşikte 45 yaşlarında bir ruhaninin düzgün cüssesi belirdi; yüzündeki muzip ifadeyi davetkâr bir tebessüm yumuşatıyordu. Karşımızda duran kişi Ekzarh Yosif I'in ta kendisiydi. Karşılıklı selamlaşma ve hoşbeşten sonra herkes yerine geçti. Zatı hazretleri fevkalade kibar ve davetkârdı. Bize, tedavi amacıyla gittiği Bursa yolculuğunu anlattı; bu arada uygun vakitte, kısa sürede elde ettiği başarılarından yapmacıksız hayranlık duyduğu Bulgaristan'ı ziyaret etmeyi de çok arzuluyordu. Nasıl geçtiğini hiç anlamadığımız yaklaşık bir saat sonra, bize ayırdığı zamandan ve sergilediği nezaketten ötürü teşekkür dolu bir kalple ekzarhla vedalaşarak konuttan ayrıldık.

Gerçekleşen hayal

Bundan dolayıdır ki dışarı çıkınca, öncesine göre sokak daha aydınlık, daha neşeli göründü bize; hiç kuşku yok ki bu değişim, ekzarhla görüşmeden edindiğimiz güzel izlenimden ve gerçekleşen hayalimden kaynaklanıyordu: Bendeniz en *personne*[3] Bulgar ekzarhını görmüştüm. Yad elde dışa vuran milli gurur ve bilinç duygum beni mutlu kılıyor, içimdeki hisleri sadık arkadaşımla paylaşıyordum. Sohbet ederek iskeledeki parka ulaştık, bir zaman sonra buradan İstanbul'a hareket edecektik.

Bahçede çok insan olmasa da Çek kardeşlerimizden müteşekkil iyi bir orkestra çalmaya devam ediyordu.

Sigara ve bahşiş üzerine

Memnun halde bir sigara çıkarıp kibrit için bakındığım sırada, küçük bir çocuk koşup gelerek sigaramı yaktı. Bu denli nezakete hayran

3 *En personne* (Fr.) – bizzat, şahsen.

kalan bendeniz teşekkür ettim ve denizin güzelliklerine odaklandım. Bir ara aynı veledin arkamda durmaya devam etmesi dikkatimi çekti. "Ne bekliyor acaba?" diye düşündüm.

"Sigaranızı yaktığım için bahşişi hak ettim demek istiyor," dedi, düşüncemi okurcasına arkadaşım.

Hemencecik avucuna bir yirmilik sıkıştırınca velet teşekkür ederek uzaklaştı.

"Ona bahşiş, buna bahşiş... Sigara yakmak için bile bahşiş? Bunu da mı görecektim? Etrafa bakınıyoruz diye bahşiş istenmezse yeğdir," diye geçti içimden.

Gerçekten de İstanbul bahşişin klasik şehri; bahşişle en erişilmez yerlere girebilirsin, kanunların ve gümrüklerin etrafından şöyle dolanabilirsin. Neylersin, âdet.

Mora Çalan Saydamlığın Huzuru

Akşamüzeri. Gökyüzü açık, kristal misali saydam. Kandilli tepeleriyle öpüşen güneşin son ışınları mora çalan bir saydamlığa dönüşerek uzaklarda, ufkun ötesinde bir yerde batıyorlardı. İç geçirme gibi hafif bir esinti Boğaz'ın pürüzsüz yüzeyini okşuyor ve hafiften titreştiriyordu.

Biz artık vapurda dalgınca oturuyor ve düşüncelerimizde tanrısal adayla vedalaşıyorduk. Az sonra sinyal verilince, vapur ağır ağır İstanbul'a yola çıktı.

MASALSI KIYILARA VEDA

Vesta vapurunun etrafında kuş uçurtmayan gümrük memurunun kayığına yarım mecidiye attıktan sonra güverteye çıktık. Kalabalık, hengâme, gürültü, havasızlık! Kayıklar da durmadan yeni yeni yolcuları taşıyorlar. Bir zaman sonra ilk sinyalin verilmesi üzerine arkadaşlarımla vedalaştık. Vapur düdük çaldığında bunca güzel günler geçirdiğim arkadaşlarım artık kayıkta oturuyorlardı; vapur ağırdan dönerek hareket etti. Uzun bir süre, vapur son sürat uzaklaşıncaya kadar mendillerimizi sallayarak birbirimizi selamladık. Sanki artık benden kaçan masalsı kıyı uzaklarda bir yerde kayboluyordu.

Kalbimde gizli ve anlam veremediğim bir duyguyla bunca kısa zamanda sevebildiğim yabancı kıyılara bakıyordum. Ruslar, içimdeki bu duyguyu *toska*[1] kelimesiyle gayet güzel ifade ediyorlar. Şimdi ise ben artık bu kıyılardan ayrılıyordum.

İşte Sarayburnu, Topkapı Sarayı'nın gizemli köşkleri ve arkalarındaki şahane serviler. Daha arkada ise dev Ayasofya ince ve zarif minareleriyle yükseliyor.

İşte Anadolu kıyısındaki Üsküdar ve karşı kıyıda Dolmabahçe Sarayı; sıra sıra konaklar, alaca binalar ve bahçeler.

İşte Bebek ve Rumeli Hisarı'nın diş gibi görünen burçları, Boğaz'ın en dar yeri.

Geri dönüp baktığımda görkemli kıyılar yavaş yavaş suyla örtüşüyor, solgunlaşıyor ve şeklini kaybediyordu.

Nihayet vapur serin esintiyle karşılandığı açık denize çıktı. İlk başta sert ve emin şekilde ilerliyordu, ancak çok geçmeden kâh sağa, kâh sola yalpalamaya veya dalgaların iradesine göre kâh yükselmeye, kâh düşmeye başladı. Vapur sallanıyordu, ama içindeki bizler daha da çok. Yolcular birer birer aşağı salona inince, dalgaların saçtığı sular ve serinlik beni de buradan kovdu. Ne görsem beğenirsiniz? Salon olağandışı bir görüntü arz

1 Toska (Rus.) – Hüzün, keder.

ediyordu! Deniz tutmuş yolcular kanepelere ve yataklara serilmiş, inliyor ve kıvranıyordu.

Bu arada aşağı inen iki beyefendi karşılıklı oturarak ciddi ciddi sohbet ediyordu; birden biri gürültülü bir "öghh!" ile İstanbul'dan beri zavallı midesinde taşıdığı her şeyi konuştuğu kişinin giysilerine boca etti. Öteki de aynı nezaketle mukabele etti.

Vapur bu arada dalgalarla kıyasıya mücadele ediyordu; dalgalar onu böğründen itiyor ve deniz yüzeyine doğru eğiyor, köpüklü zirvelerine çıkarıyor ve oradan hışımla, açılan su uçurumlarına bırakıyorlardı. Bir sağına, bir soluna sille indirilen zavallı vapur ise burnundan soluyor, patlamış yanardağ misali duman salarak ilerlemeye gayret ediyordu.

Az sonra ben de şiddetli bir baş dönmesiyle birlikte midemde bir ağırlık hissettim. Anında bir yolcunun yanına çöktüm, zira beni de deniz tutmuştu.

Herkes gibi, yanına çöktüğüm beyefendi de deniz tutmasından mustaripti; bir ara Bulgarca sızlandığını duyunca:

"Siz Bulgar mısınız?" diye sordum.

"Evet, evet..."

Tanıştık.

Bu yolcu, Samokov [Çamurluova] Ruhban Okulunun rektörü D. idi.

Sohbet etmek imkânsızdı, sadece ara sıra, biraz olsun açıldığımız anlarda birer-ikişer kelime paylaşabiliyorduk.

Akşam olunca masalar dizildi ve görevli bizi yemeğe davet etti. "Yahu, bu adam bizimle alay mı ediyor?" diye onun aklına şaştım, "bir derdimiz yemek mi kaldı?"

Gece sanki sonsuz ve can sıkıcıydı.

Sabah erkenden kendimi daha iyi hissedince yorgun, bitkin ve solgun halimle, diğer yolcular hâlâ uyurken, güverteye çıktım.

Enfes bir tablo! İnanılmaz!

Sakin ve pürüzsüz deniz sanki sonsuza dek uzanıyordu. İlk güneş ışınları elmas parıltısıyla ufuktan göründü, sanki deniz derinliklerinden çıkan güneş saydam ve göz alıcı ışığıyla göklerin maviliğini selamlıyordu. Tek bir bulut, engin ufukta tek bir nokta bile görünmüyordu. Harikulade!

Ortalık gittikçe aydınlanıyor, duruluyor ve sarıya boyanıyordu; güneş, alevli bir ateş çemberi gibi sessiz ve yüce, yükseliyordu. Tanrısal Aurora[2] zaferle tahtına oturdu. Uzaklarda ise artık güzel, sevimli, mütebessim memleketimin kıyıları şekillendi. Vapur da sakin ve kendinden emin oraya, yani Bulgaristan ananın, yaldızlı ufukta gittikçe daha netleşen kıymetli kıyılarına doğru ilerledi. Neşe ve heyecan içeren karmaşık bir duygu göğsümü doldurarak kendimden geçmeme neden oldu. İstemeden, coşkunun etkisiyle sessiz ve boğuk bir türkü tutturdum:

"Güzelliklerle dolu bir diyardır o,
Bulgar soyundanım ben,
Bulgar soyundan..."

2 Aurora – Roma mitolojisinde sabah tanrıçası.

Ek 1

Hüseyin Mevsim

DİMİTIR MOLLOV HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

İbraila'da 1869 yılında kurulup 1911'de Sofya'da Bulgar Bilimler Akademisine dönüşen Bulgar Kitap Cemiyetinin (*Bılgarsko knijovno drujestvo*) *Periodichesko spisanie* (Süreli Dergi) adlı yayın organının 1888 yılında çıkan 25-26. sayısında Dimitır Mollov imzalı "Yolculuk Notları" ("Pıtni belejki") başlığı altında bir yazı dizisi dikkat çekiyor. İki kısımdan oluşan yazı dizisinde; İstanbul, Aynaroz Yarımadası, Selanik ve İvranya'yı kapsayan bir geziden izlenimler aktarılıyor.

Dönemin Bulgar toplumunda saygın kanaat önderleri arasında yer alan Dimitır Mollov (1845-1914), Moskova Üniversitesinde tıp eğitimini tamamladıktan sonra (1873), aynı alanda doktorasını yapıyor (1876). Ülkesinde tıp alanında doktor unvanına sahip ilk kişi oluyor. Bulgar sağlık teşkilatının sağlam bir zemine oturtulmasında yadsınamaz emeği geçen Dimitır Mollov, Bulgar Kızılhaç'ını kuruyor (1883), ayrıca eğitim bakanlığı (1883-1884), Sofya belediye başkanlığı (1895-1896) gibi önemli ve sorumlu görevler de üstleniyor; vefatına kadar siyaset, cemiyet ve bilim dünyasında aktif rol oynuyor.[1]

Stefan Stambolov'un[2] bir darbeyle iktidarı ele geçirmesinden sonra siyasi hasımları tarafından kovuşturmaya uğrayan ve haksız yere iki hafta hapiste tutulan Dimitır Mollov, kefaletle serbest bırakılınca, Sofya'nın kokuşmuş ortamından biraz uzaklaşmak istiyor. Bu bağlamda, Nisan 1887'de yakın bir arkadaşıyla Sofya'dan İstanbul'a doğru yola çıkıyor. Maceralı bir tren yolculuğundan sonra Harmanlı'da Bulgaristan Emareti ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sınır geçilerek Osmanlı topraklarına

1 Hüseyin Mevsim, "Dimitır Mollov'un Edirne Anıları," *Yöre*, Sayı 163, Edirne, s. 74–75.

2 Stefan Stambolov (1854-1895) – Bulgar devrimci ve gazeteci; yeni Bulgar tarihinin en tartışmalı siyaset ve devlet adamlarından; başbakan (1887-1894).

giriliyor. Ancak Dimitır Mollov'a göre değişen hiçbir şey yoktur: "tarlalar aynı, çalışanlar da aynı." Başka bir devlete girildiğinin yegâne emaresi, her erkeğin başında görülen fes oluyor.

İki Bulgar yolcu trenden Meriç'in yüksek kıyılarını izliyor; gittikçe nehir yatağının genişlediği ve bunun sonucunda kum adacıklarının oluştuğu gözlerinden kaçmıyor. Bir buçuk saat sonra Selimiye Camii'nin yüksek minareleri bütün zarafetiyle karşılarına çıkıyor.

O yıllarda tren, geceleri yoluna ara verdiğinden Karaağaç'ta bir Ermeni'nin oteline yerleşen Dimitır Mollov ve arkadaşı, Edirne'yi daha yakından tanımak için de biraz zaman ayırıyorlar. Böylece, yazı dizisinde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra şehrin içler acısı genel durumu, Selimiye, çarşı ve Yahudilerin ticari hayattaki yeri hakkında da üstünkörü de olsa birkaç değerli not düşülmüş oluyor.

Yolculuğun devamında da İstanbul'a ayak bastıktan sonra birkaç gün boyunca şehrin görülmeye değer bütün yerleri dolaşılıyor; özellikle sokaklar ve sokak köpekleri hakkında ilginç gözlemlerde bulunuluyor.

Bulgar hekimin seyahat notlarının Edirne ve İstanbul dağarına katılması gerektiği düşüncesiyle, bu notların Türkçesini aktarıyorum.

Dimitır Mollov

YOLCULUK NOTLARI

(Sofya – İstanbul – Aynaroz – Selanik – İvranya)[3]

(...)

Edirne'nin hali

Bir saat 15 dakika sonra Edirne'ye [Karaağaç] varınca, garda pasaportlarımız alındı. Bir Ermeninin oteline yerleştik ve çok geçmeden şehri dolaşmaya çıktık.

Şehir, savaştan sonra [1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı] görmeye alışık olduğumuz hep o yıkıntılar içinde; yeni ev tek tük görünüyor. Her yerde fakirlik ve sefalet kol geziyor. Temizlik konusunda bizim şehirlerimiz de pek övünemez, ama Edirne sokakları, özellikle de çarşı, pislik örneği olarak ele alınabilir. Kaldırımlar kabaca ve düzensiz yapılmış, dükkân kenarlarında çöp yığınları, muhteşem Selimiye'nin avlusu kim bilir kaç yıldır temizlenmemiş.

Muhteşem Selimiye

Cami avlusunun bir köşesinde, henüz askeri üniforma giymemiş olan acemiler talim yapıyorlar; hareketleri zor kavradıkları için başlarındaki tarafından azarlanıyorlar.

Caminin giriş kapısının üstünde siyah mermerden gayet sanatsal bir Endülüs motifi var; yüksek ve zarif binanın iç kısmında tasvir yok. Biz, tabii ki, iç mekânı üstünkörü gezdik. Namaz kılan birkaç Türkü rahatsız etmemek için öteki kapıdan çıktık, zira kimseden giriş izni almamıştık ve başımızı belaya sokabilirdik.

Aralarında iki-üç Bulgar ustanın, ama çoğunluğun Türk olduğu taş ustalarının çarşısını dolaştık.

Yahudilerin ele geçirdiği bedesten

Bedesteni [Ali Paşa Çarşısı] görmeye gittik. Burası devasa, yüksek, geniş ve tamamen Yahudiler tarafından ele geçirilmiş olan uzun bir

3 *Periodichesko spisanie na Bılgarskoto knijovno drujestvo*, Sayı 25/26, 1888, Sofya, s. 166-180.

Kapalıçarşı. İçeride öyle bir gürültü ve itiş kakış var ki, iki kişi konuşurken birbirini duyamıyor. Yahudiler gelen geçenlere, hangi milletten olduklarını tahmin ederek, mallarını bütün dillerde –Türkçe, Rumca, Bulgarca– sunuyorlar. Bize Bulgarca çeşitli Viyana ürünleri teklif edildi, ama bizi yerli mallar ilgilendiriyordu. Sonuçta takunya, ayakkabı, kırmızı çizme ve kırbaç dışında başka hiçbir şey gösterilmedi.

Paralar arasında

Bir dükkânda portakal istedik; Bulgar bakkal neyle –*silik* veya *sağlam* parayla mı?– ödeyeceğimizi sordu, zira üzerimizde hiç Türk lirası yoktu. Beyaz leva ödeyeceğimizi söyledik; o bunu 4,5 kuruştan aldı ve üstünü, ona göre sağlam olan beyaz Türk parası olarak iade etti. Silik denen 20'liklerin on paraya gittiğini, silik olmayan gümüşlerinse sağlam olduğunu söyledi.

Otel bahçesi

Erkenden otelimize döndük; büyük çömlekler içine dikili limon ve portakal ağaçları dizilmiş olan bahçeyi dolaştık; bol meyve ağacı olan bahçe çok canlı görünüyordu. Makedonya Bulgarı olan bahçıvan, ilkyazın çok soğuk geçtiğinden yakınıyordu; şeftaliler donmuş, menekşeler ise, kırağının biraz yakmasına rağmen açmıştı. Edirne'de Nisan ayında pek nadiren, ancak 15-20 yılda bir böyle soğuk oluyormuş.

İstanbul yolu boyunca uyuşukluk

Ertesi gün tezkerelerimizi alarak İstanbul'a hareket ettik. Yolda kayda değer hiçbir şey yoktu; Avrupa demiryollarında görülen o hummalı canlılık yerine burada büyük bir uyuşukluk vardı. Edirne çevresinde tek tük yerleşimler var, ama doğuya gittikçe, diyar sanki çölleşiyordu. Toprak işlenmiyor ve demiryolu yakınında sadece arada bir köyler görünüyordu. Oysa gayet virajlı olan demiryolu birçok köyün kenarından geçirilebilirdi.

Büyük toplar

Çorlu'ya yakınlaşırken korkunç tabyalar ve trene doğru çevrilmiş ve sanki başımızı darmadağın edecek daha büyük toplar mermilerini yağdırmaya hazırdı. Edirne'den sonra Osmanlı payitahtının son savunma hattı

buradaydı. Tren yükseltiye tırmanınca toprak siperler, arkasında da kışlalar göründü. Kışlalar öyle inşa edilmiş ki siperler önünde onlarca kilometreye yayılan geniş ve alçak ovada duracağı tahmin edilen saldıran tarafın bunları fark etmesi imkânsız.

İşi hızlandırmanın yolu

Akşam geç saatte Ayastefanos [Yeşilköy] ve Yedikule kenarından, karanlıkta da eski İstanbul'dan geçtik. Vagondan indikten sonra ilk işimiz tezkerelerimizi vermek oldu, ardından da bagajımıza bakılacaktı. Bazı görevliler tütün arıyordu, başkaları üstümüzdeki giysilerimizi karıştırıyordu ve işin bu karanlıkta daha da uzayacağını anlayınca iki leva ile süreci hızlandırdık. Tam bagajımızı elimize almıştık ki on civarında komisyoncu otel konusunda bize hizmetlerini sunmaya kalktılar.

Emre amade faytoncu

Önceden tavsiye edilen bir otele yerleşmek istediğimizi söyleyince, genç bir adam çıktı ve kendisinin o otelin faytoncusu olduğunu söyleyerek, "Emrinize amadeyim!" dedi. Bu genç adam o denli düzgün Bulgarca konuşuyordu ki söylediklerinden kuşkulanmadık, gel gör ki sabah olunca büyük şaşkınlıkla bizi istediğimiz otele değil de başka bir otele getirdiğinin farkına vardık. Kısacası, bizi kandırmıştı, biz de geceleyin giriş kapısı üzerindeki yazıya dikkat etmemiştik.

Görülen o ki Türk Fransızca anlamıyor, ama gümrükçüsü[4] de faytoncusu da Bulgarca anlıyor, keza Pera'daki lokantalarda çalışan aşçıların çoğunluğu da. Dalmaçyalı kibar şarlatanın bizi getirdiği orta derece otel pahalıydı; pek temiz sayılmazdı, havası ağırdı, ama uzun zaman kalmayı düşünmediğimizden katlanmaya karar verdik.

Bulgarın Bulgardan İstanbul'a sığınması

Sabah olunca tesadüfen iki tanıdık mülteciyle[5] karşılaştık, akşama kadar da 20 civarında sabık subay ve sivil yanımıza geldiler. İlk soruları

4 Özgün metinde Türkçe.

5 Stefan Stambolov'un darbe yoluyla iktidarı ele geçirmesinden (1886) sonra, kovuşturma korkusuyla Rus yanlısı çoğu Bulgar aydın belirli süreliğine İstanbul'a sığınmışlardı.

iltica mı ettiğimiz ve Rusya'ya mı gittiğimiz oluyordu. Her ne kadar tersini söylesek de kimseyi, özellikle de kıymetli dostumuz D. V.'yi bir türlü inandıramadık. Her mülteci, belki de abartarak çektiği zorlukları anlatıyordu, ama anlatılanların yüzde biri bile doğru olsa, Bulgar siyasi vapurunun dümenini elinde tutanlara ve süslü ve cazip liberal kisvesi altında gizlenenlere bu durum yakışmıyordu.

Dileğimiz, mümkün olduğunca İstanbul'u ve yakın çevresini gezip dolaşmaktı, bu bizim için daha sonra denizyoluyla Makedonya'ya yapacağımız seyahatten önce verdiğimiz bir mola yerine geçecekti.

İstanbul'u saran bahar coşkusu

İstanbul'u tam bir bahar coşkusu sarmıştı; yer yer leylakların çiçek açtığı görülüyordu; hava sıcaktı, ama aşırı sıcak değildi ve dolaşmak için olabilecek en hoş ve uygun zamandı.

Her turist İstanbul'un tarihi yerlerini ziyaret etmeyi bir görev addeder, biz de öyle yaptık ve üçüncü gün yaya olarak, sarayları günümüzde bile yüksek servilerle kuşatılmış kadim Bizans'a doğru yola koyulduk; bu saraylar şimdi yaşını başını almış padişah hanımlarının haremliği olarak kullanılıyor.

Aya İrini'nin bulunduğu bayıra tırmanırken sağda ve solda, epey fukara olan Botanik Bahçesinden geçtik; burada geleceğin Türk hekimlerine botanik öğretiliyor. Bahçenin üst kısmında büyük ve küçük çok sayıda heykel var; biri kolsuz, diğeri kırık bacaklı, üçüncüsü burunsuz –sanki savaşa gitmişler de çoğu uzuvlarını kaybetmişler.

Eski Eserler Müzesi

Solda, kadim Yunan ve Bizans sanatından çok sayıda eserin kalıntılarıyla dolu Eski Eserler Müzesi bulunuyor. Büyük ve küçük heykellerin ve kabartmaların çoğu hasarlı; sanat akımlarına veya dönemlere göre sınıflandırılmayarak gelişigüzel toplanıp konmuşlar. Öyle ki Mısır heykelleri Eski Yunana ait mitolojik eserlerle yan yana. Müzede Osmanlıya, keza Bulgaristan'a ait hiçbir şey yok. Müzenin derlenmesine Sultan Mecid [Abdülmecid] zamanında başlandığı söyleniyor, ama halen gelişigüzel

oradan buradan eserler getirilmeye devam ediliyor. Sözgelimi, geçen yıl Selanik Kalesi'nden, epey iyi muhafaza edilmiş bir heykel nakledilmiş. Heykel büyük ihtimalle Roma dönemine ve Mars'a[6] ait.

Aya İrini'nin çınarı

Bir saat sonra müzeden çıkarak Aya İrini'nin yanından geçtik; Büyük Constantinus'un yaptırdığı bu sağlam bazilika çoktandır silah deposuna tahvil edilerek sıradan ziyaretçilere kapatılmış.

Deniyor ki eski silahlar arasında Bulgar okları ve sopaları da varmış, ancak bunları gören bir Bulgarın olduğunu hiç sanmam, kaldı ki bu hikâyenin neye temellendirildiği de bilinmiyor. Aya İrini'nin karşısında, neredeyse mabetle yaşıt ve içi kof devasa bir çınar ağacı duruyor; ağacın boşluğunda bazen üç-dört dilenci geceliyor ve evdeymiş gibi rahat ediyorlar.

Ayasofya'nın gizemi

Ayasofya, hemen Babıâli'nin yukarısında, *Saray* yokuşunun sonunda yer alıyor. Önünde herhangi bir meydan yok; dar sokaklar küçük ahşap evlerle o denli yığılı ki, eğer dört yüksek minare olmasa, bu muhteşem kadim Hıristiyan mabedine nasıl ve ne zaman yaklaştığınızın farkına varmayacaksınız. Ziyaretçi girişi kuzey tarafından; genişçe bir taş basamakla bodruma iner gibi indik; yıpranmış çuha perdeye geldiğimizde bir hizmetçi ayağımıza birer yırtık terlik giydirerek bizi doğrudan girişe götürdü.

Perdenin kaldırıldığı an kendimizi yüce mabedin içinde bulduk; bu arada kutsal bir mekânda bulunduğumuzu hissettiren farklı bir gizem havası bizi kuşattı. Büyük ve gizemli iç mekânın üstünde, çevresindeki yarım daire pencerelerden içeriye yumuşak ve hoş bir ışık sızan taş bir gökyüzü (kubbe) duruyor. Sağda ve solda ikişer sıra şeklinde dizili değerli sütunlar yeşil porfir, zemin ise farklı renkte mermerlerle kaplı. Aynı mermer levhalar, ince altınsı bir boyayla örtülmüş duvarları da kaplıyor. Ancak duyabileceğin kadar alçak sesle konuşsan bile sesin sanki sütunlar, kubbeler ve duvarlar kütlesinde dağılıp gidiyor. Sökülen altarın yerinde süslü mermer bir mihrap duruyor; önünde de adeta ağaç gövdesi kalınlığında

6 Mars – Roma mitolojisinde savaş tanrısı.

mumlar ve büyük şamdanlar dikkat çekiyor; önlerinde kandiller, deve kuşu yumurtaları ve tahıl başakları asılı. Sütunların üzerindeki mozaik kalıntıları ve büyük kubbenin altındaki, hasar görmüş altı kanatlı kerubim figürleri dışında Hıristiyanlığa ait hiçbir tasvir yok.

İkona yerine, farklı yerlerde asılı daire biçimli büyük yeşil panolara Kuran ayetleri altın harflerle yazılmış. Epey alçakta, başların üzerinde sayısız ahşap üçgenler, çok köşeli yıldızlar salınıyor, bunlara kandiller asılı. Sona doğru bir sütun üzerinde zeminden yüksek noktada çizik bir yer gösterildi. Bunu güya Bizans'ın fatihi II. Mehmed, atı sırtında Ayasofya'ya girdiğinde muzaffer kılıcıyla yapmış. Başka bir porfir sütun üzerinde, kırmızı noktalar şeklinde akıtılan Hıristiyan kanı izleri de gösterildi. Burada sütunların dibinde birkaç Türk diz çökmüş ibadet ediyordu [namaz kılıyordu], daha arkada başka biri ise ince hasırın üzerinde rahatça kestiriyordu; anlaşılan o ki uzun süren ibadetinden sonra içi geçmiş.

Geniş basamaklarla kadınlar kısmına çıkılıyor. Burada zemin bozuk, mermer plakalar çatlak, duvarlar da sökülmüş. Kılavuzumuz, yakın zamana kadar buradaki mozaiklerin sökülerek bahşiş karşılığında ziyaretçilere parçalar halinde verildiğini, ama şimdi bunun yasak olduğunu söyledi.

İstanbul'un uyandırdığı düşünceler

Gördüklerimizin güçlü etkisi altında kalan arkadaşlarımdan biri dışarı çıkınca heyecanla sadece Ayasofya için bile İstanbul'un alınmaya değer olduğunu söyledi; o İstanbul ki kadim çarlarımız tarafından bunca kez kuşatılmış, ama bir türlü ele geçirilememiş, atalarımız hediyeler ve birkaç Rum cariyeyle yetinmek zorunda kalmıştı. Bu konu üzerinde uzunca tartıştık. Bence şimdiki İstanbul bir askerimizin kanına bile değmez, dedelerimizin hatalarını tekrar etmemize ne gerek var.

Bulgaristan olmadan İstanbul hiçbir şey etmiyor ve birkaç on yılda sıradan bir limana ve her çeşit mal deposuna dönüşecek; kaldı ki şimdi de neredeyse bu durumda. Söylediklerimin hayata geçmesi için Bulgaristan'ın Ayastefanos sınırları[7] içinde canlandırılması gerekiyor. Şimdi bile İstanbul,

7 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşını bitiren, ancak sadece kâğıt üzerinde kalan Ayastefanos Anlaşmasıyla haritada büyük bir Bulgaristan ortaya çıkıyor.

kurtuluşumuzdan[8] sonra büyük ölçüde gerilemiş; Selanik ve Kavala da bizim olunca ve bu şehirlerden birini Kuzey Bulgaristan üzerinden Tuna'yla bağlayınca tablo o kadar değişecek ki İstanbul sadece bir tarihi hatıra olarak kalacak.

Atmeydanı'nda acıklı kalıntılar

Ayasofya'nın batısında, tam da Türk Parlamento binasının karşısında devasa bir Arap şadırvanı [III. Ahmed Çeşmesi?] var; kuzey tarafında da bir zamanlar şanlı, günümüzde ise sefil durumdaki ve eski çağlarda buraya dikilen görkemli anıtların acıklı kalıntılarıyla Atmeydanı (Bizans Hipodromu) yer alıyor. Şimdi burada toprağa iki metre batmış Theodosius Sütunu (Mısır Taşı [Dikilitaş]), Yılanlı Sütun ve Konstantinos Porfirogennetos'un Taş Sütunu [Örme Sütun] yer alıyor.

Theodosius Sütunu, bütün eski Mısır taş eserleri gibi yüzyılların yıkıcı etkisinden o denli iyi korunmuş ki sanki hemen biraz önce balmumundan dökülmüş diyeceksiniz; hatlar ve hiyeroglifler o kadar net. Sütun, taş bir kaide üzerinde, [kaidenin dört tarafında] Theodosius dönemini canlandıran kabartmalar dikkat çekiyor; imparator, bir zelzelede yere düşen sütunu yeniden kaldırmış.

Yılanlı Sütun, birbirine dolanmış ve yeşil bronzdan dökülmüş üç yılandan ibaret. Sütun aslında, Apollon'un ünlü Delfi kâhininin sacayağı[9] imiş. Yılanlar şimdi başsız, kâhininin de sesi yok. II. Mehmed'in sopayla yılanların başlarını kırdığı anlatılıyor, zira başlar değerli taşlarla süslüymüş ve padişah sözde bunlarda saklı olan zehirden korkuyormuş.[10]

8 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı resmi Bulgar tarihyazımında Kurtuluş Savaşı (Osvoboditelna voyna) diye geçiyor.

9 Sütunu oluşturan yılanların kafaları, üzerine yerleştirilmiş altın veya altın kaplama kazan için bir sacayağı oluşturuyordu. Bu kazanda hiç söndürülmeyen bir ateş yanmaktaydı.

10 "Yılanlı Sütun üç yılan başlı haliyle son olarak Avrupalı gezgin A. De la Motraye'nin 1699 tarihli gravüründe göründü. Yılan başlarının nasıl sütundan koptuğuna dair çeşitli rivayetler vardır. Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan Hümernâme'de Fatih Sultan Mehmed'in Atmeydanı'na geldikten sonra kargısını fırlatıp yılanın alt çenesini kırdığı anlatılır. Evliya Çelebi'ye göre; "Yılanlı Sütun, İstanbul'daki 17. tılsımlı burma direktir. Bu sütunun tılsımı ile şehre yılan gibi hayvanlar girmemektedir. Bu direk üç başlı ejderha suretini gösterip başının birisini bir yeniçeri kılıç ile bir vuruşta kırmıştır. O tarihte kısmen tılsımı bozulmuş olup, İstanbul içine yılan, çiyan ve akrep gibi hayvanlar yayılmışlardır." Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa'nın *Nusretname* adlı eserinde anlattığına göre, 20 Kasım 1700 tarihinde yılanların başları boyunlarından itibaren kopmuş ve kaybolmuştur. Bu tahribatın 5 Mayıs 1700'de kalabalık bir

Taş [Örme] Sütun, üst düzey Bizans kodamanlarının sıkça düzenledikleri at yarışları pistinin sınırını işaret ediyormuş; Maviler ve Yeşiller adında, birbirine azılı düşmanlık besleyen zümreler varmış. 1204'te, Venedikliler sütunun yaldızlı kabartmalarını, parıldayan metalin altın olduğunu düşünerek sökmüşler. Şimdi sütun çatlak, zamanla aşınmış ve gün gelecek yıkılacak. Sadece o bilindik Türk ilgisizliği, insan aç gözlüğünden ve doyumsuzluğundan bunca zarar görmüş anıtın bugünkü şeklinden rahatsız olmaz.

Binbirdirek Sarnıcı

Kuşatmada bütün şehre su toplamak için kullanılan Bin Bir Direk, eski ve devasa Valens [Bozdoğan] Kemerinden kalıntı. Şimdi yüz civarında kemerli sütun olan bu karanlık yeraltı mahzeni rutubetli ve içinde çok çöp birikmiş. Burada 20-30 işçi, pencerelerin [sarnıcın üstten delikleri] altlarına yerleşmiş, birkaç çıkrıkta ipek büküyorlar. Sarnıcın diğer, daha büyük kısmı doldurularak üzerine evler yapılmış.

Yeniçeri Müzesi

Ücra bir binada yer alan Yeniçeri Müzesi, başka ülkelerdeki benzer müzelerden çok farklı; odaları bir koridor gibi dar olan bina sadece badanalamakla yetinilmiş, ama buna karşılık ne denli korkunç bir izlenim bırakıyor! Sadece yeniçeri kelimesini duyunca bile her Bulgarın tüyleri ürperir; daha çocukken dedelerimizin bunlar hakkında anlattıkları kalplerimize korku salıyordu.

İşte, veziriazam, kapudan paşa, reis efendi[11] –kıymetli kumaşlardan ökçeye kadar uzun, kenarları deriyle dikilmiş gömleklerle; başlarda büyük bir çömlek benzeri kalpak; çene altlığı olan ağır şapkalara çeşitli renk tüyler sokulmuş. Her rütbenin özel başlığı var –burada uzun beyaz bir kumaş dolalı devasa bir kabak gibi iri başlık da; bir arşına yakın yükseklikte silindir biçimli başlıkları da; dervişlerinki gibi uzun külahımsı başlıkları da göreceksin; velhasılıkelam, korku güdüsünü tetikleyen zengin bir çeşitlilik.

ekiple İstanbul'a gelen ve hipodroma yakın bir yerde misafir edilen Polonya elçisi Viniava Lescynski'nin adamları tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir." (https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C4%B1lanl%C4%B1_S%C3%BCtun)

11 Özgün metinde bu kelimeler Türkçe.

Padişahın avcı başı, omuzlarına bağlanmış fantastik deri kanatlarla insandan ziyade bir kuşu andırıyor, her ne kadar silahlı olsa da. Yanında hepsi silahlı yardımcıları dizilmişler.

Ulema ve müftülerle şeyhülislam da, padişah bahçıvanı da, soğukçusu[12] da, aşçılarıyla aşçıbaşı da burada. İşte, baş hadım ağa, hepsi köse ve sanki eskimiş yüzleriyle bir sıra zenci yardımcısıyla. Hemen yanı başlarında padişahın gözdeleri olan oğlanlar, kupkuru yüzlerinde çökük ve bulanık gözlerle; kıyafetleri görkemli, başlarında şapka. Bu [iç]oğlanların arasından vezirler ve paşalar çıkıyormuş. Cellatlar[13] da, kadılar da, ulaklar da hep burada –kimi kırbaç ve satırıyla, kimi kitap ve hokkasıyla. Giysileri ipek kumaş, başlarında ürküten şapkalar, kuşağında keskin Şam kılıcı, bıçak ve parlak piştov sokulu bu figürler ziyaretçileri derinden sarsıyor. Balmumundan olmalarına rağmen, yine de korkunç görünüyorlar.

İstanbul sokakları

İstanbul sokakları temizlikten nasibini almamış ve çamurlu, ama ilkbaharda ve sonbaharda bizim Sofya sokaklarından daha çamurlu değil; kaldırımlar, özellikle de Fener'in dar, eğri ve koku yayan sokaklarındaki kaldırımlar herhalde daha kötü olamazdı.

Galata ve Pera sokakları daha iyi durumda. Onlar da keza dar ve eğri, ama kaldırımları daha düzgün, kaldı ki bu dar sokakların bazılarından tramvay da geçiyor.

İstanbul evleri

İstanbul evlerinin tuhaf bir görünümü var, zira bu evler yel değirmenleri gibi ince, dar, yüksek, birbirine yapışık ve üst üste yığılmış halleriyle evden ziyade üç-dört katlı deliklere benziyorlar. Dar sokaklarda birbirine karşı cumbalı evlerin birinden ötekine, eğer parmaklıklar buna engel olmasa rahatça atlanabilir. İşte bu nedenledir ki bir kibrit koskoca bir İstanbul mahallesini küle çevirebiliyor; buradaki mahallelerde ise hiçbir Bulgar şehrinde olmadığı kadar ev var. Pera evlerinin çoğu taş ve daha büyük olsalar da bunlarda avlu ve bahçe hak getire.

12 Özgün metinde Türkçe.
13 Özgün metinde Türkçe.

Bir-iki küçük bahçe ile bazı camilerin yanlarında veya mezarlıklardaki yüksek serviler dışında yeşillik görmüyorsun. Oysa bakkal, lokanta, kahvehane, berber istemediğin kadar... Her şey büyük bir pazarı andırıyor, sanki bütün ahali burada sokakta yaşıyor. Yaşlı kadınlar da, yarı çıplak ve yalınayak veletler de, yeşil sarıklı ve çuha cüppeli hocalar da... Herkes yürüyor, bir başkasıyla itişip kakışıyor, bağırıp çağırıyor, sanki bir yerlere çok acele ediyor veya avare avare dolaşıyorlar. Her yerde sokaklara konulan hasır örgü iskemlelerde kimi nargile fokurdatıyor, kimi kahve yudumluyor, kimi ise duvara yaslanmış sadece bakıyor. Ağızları bağlı kadınlar da hiç gocunmadan itişip kakışıyor, sırtlarındaki bunca ağır yükü hamal gibi nasıl taşıdıklarına şaşıp kalıyorsunuz.

Bağıran bağırana

Dediğim gibi, İstanbul'da her şey sokakta: Ekmek, süt, sirke, zerzevat diye bağıran mı ararsın; at sırtında et satan mı, balık, yağ, kiraz, limon ve portakal pazarlayan mı, iki sepette hazır yemekler sunan mı ki çanak da taşıyor ve isteyene o an yol ortasında yemek veriyor. Bir de bu gürültünün sabahın erken saatlerinde başladığını ve akşam karanlığına kadar sürdüğünü düşünün. Bu seslere merkep anırmasını, at kişnemesini, atlı araba tıkırtısını ve köpek havlamasını da katarsanız, İstanbul sokaklarının nasıl bir Babil olduğunu ve orada nasıl duruldduğunu anlarsınız.

İstanbul'un sokak köpekleri

İstanbul sokakları, özellikle Pera'dakiler temizlik bakımından epey iyi düzenlenmiş. Sokakların ilk temizlikçileri, Avrupalıların dillerine pelesenk ettikleri sokak köpekleri. Neylersin ki köpeklerin sokaktaki varlığından bunca rahatsız olan Avrupalı, bu dört ayaklıların fevkalade faydalı bir görev ifa ettiğini bilmiyor. Her şeyden önce bu köpekler özel bir cins sokak köpeği ve hepsi birbirine çok benziyor. Her sokağın, her iki ucuna ve ortasına konuşlanmış bir köpekler ordusu var.

Sokağın ortasına yatıyor ve asla bir insana dokunmuyorlar; eğer kavga ediyorlarsa ki bu epey sıkça olur, arazilerine başka sokaktan köpek girmiş demektir. Ancak bütün barışseverliğine rağmen, İstanbul'un bu doğal

temizlikçileri ya kendi hemcinslerinden, ya da insan dikkatsizliğinden ve katı yürekliğinden acı çekiyor. Sokaktan geçen araba, yatan köpeğin bacağını eziyor veya kırıyor ve işte biri topallıyor. Bir başkasının üzerine kaynar su veya zararlı bir sıvı boca edilmiş ve işte yarı çıplak yürüyor, tıpkı hamallar gibi, zira hamalların da bacakları baldıra kadar çıplak. Üçüncü bir köpeğin yarası irin toplamış, başkası hemcinslerinin dişlerinden sakat kalmış.

Ancak gelin bir sokak köpeğini biraz daha yakından izleyelim. Bir bakıyorsun sanki ölü gibi yatıyor, ama sokağa bir şey atılmaya görsün, o an zıplıyor, atılan nesneyi kokluyor ve eğer yenilecek türdense hemen mideye indiriyor, eğer yenilmeyecekse yine yerine dönüyor.

Sokak köpeklerinin mesaisi

Sokak köpeklerinin başlıca görevi akşam başlıyor; saat akşam on olunca, gün içinde evde biriken çöp, atık vs. kapıdan sokağa atılıyor. Bu çöp yığınlarını kuşatarak altını üstüne getiren köpekler mideye indirilecek her şeyi kapıyorlar. Burada sıkça aralarında acımasız dalaşlar oluyor. Ama işte bir kul, sırtındaki sepetin ağırlığından kamburlaşmış halde, elinde fenerle geliyor, bir eliyle yığını karıştırarak köpeklere yardımcı oluyor, daha irice kemikleri ayıklıyor ve sıkça birbirine giren köpekleri ayırıyor.

Ardından başka bir kul, yine sepetle ve bir kancayla gelerek bez ve kâğıt parçalarını ayıklıyor; nihayet çöp arabası, süpürgesi ve küreğiyle resmi temizlikçi damlıyor ve geri kalanı topluyor. Pis sular dik sokaklardan akarak, bazı yerlerde de gerizlerden[14] denize dökülüyor; çoğu zaman da, bizim şehirlerimizde olduğu gibi, doğrudan yokuş aşağı akıp gidiyor. Sularına bütün bu pisliklerin akıtıldığı ünlü Altın Boynuz'un kıyısına indiğinizde, öyle bir koku hissedersiniz ki hemen burnunuzu tıkamanız gerekir. Haliç'in kıyılarını birlikte dolaştığımız arkadaşım bu kokunun deniz suyuna özgü olduğunu iddia etse de, daha sonra kendi de böyle olmadığına kanaatine vardı.

Pera'dan kırlara

Pera'daki iki küçük bahçe para karşılığı gezilebiliyor. Bu semtin ana sokağından geçen tramvay yolu takip edilerek semtin sonuna kadar gidile-

14 Özgün metinde Türkçe olarak geçen bu kelime, "pissu yolu, lağım" anlamında kullanılıyor.

bilir. Pera'nın sonuna doğru, geniş bir meydanın [Taksim] sağına ve soluna piyade ve süvari kışlaları yerleşmiş; bu meydana [Savaş Tanrısı] Mars Ovası denilebilir. Sona doğru gittikçe evlerin sadeleştiği ve fakirleştiği görülüyor ve nihayet kırlara çıkılıyor.

Ne büyük zıtlık!

Pera'nın görkemli sarayları ve mağazalarından, padişah köşkleri ve bahçelerinden yarım saat sonra kırlara çıkıyorsun, tam da bir köyde olduğu gibi. Aynı fakir, eğri ve çamurlu sokaklar, ahşap evler ve çalılarla örülen çitler. Asya ve Avrupa'nın hâkimi olan bir şehrin hemen yakında bulunduğunu hiçbir şekilde anlayamıyorsun; öyle bir hâkimiyet ki, bir zamanlar bunca çarları ve halkları titretiyormuş adeta. İstanbul hiçbir şekilde öteki başkentlere benzemiyor; öteki başkentlerin etraflarında parklar, yazlık evler, bahçeler vs. görürsün; burada benzer hiçbir şey yok –çıplak ova, tarlalar, sıcaklık, çamur ve toz.

Yazıklar olsun bize!

Her milletin İstanbul'da bir şeyi var. Amerikalı Protestanların okulu,[15] Lazaristlerin hastanesi,[16] Rusların hastanesi ve yanında da kilisesi,[17] Ermenilerin patrikhanesi, biz Bulgarların da ekzarhlığı ve Fener'de kilisesi.

Yahu bir bakın Fener'deki şu kilisemize!

Şimdiye kadar küçük ve düzgün bir kilise yaptıramayan bu millete yazıklar olsun; bugüne bugün yarı yıkık bir samanlıkta ibadet ediliyor. Oysa İstanbul'da Bulgar yok değil. Bahçıvanı, sütçüsü, fırıncısı, abacısı, Balkapan[18] tüccarı...; burada binlerce Bulgar yaşıyor. Bütün bu Bulgarlar sadece Slavca [Kilise Slavcası] ibadet edildiği ve bizden ruhaniler yönettiği için dağınık payitahtın dört bucağından bu ahşap kaplamalı, dar, basık ve Bulgar kilisesi diye adlandırılan yapıya geliyorlar.[19]

15 Daha kuruluşundan itibaren çok sayıda Bulgar öğrencinin de eğitim gördüğü Robert Kolej kastediliyor.
16 Geremia Hastanesi (Hôspital et Dispanser Gérémia Lazariste).
17 1864'te Pangaltı'da faaliyete geçen Rus Hastanesi'nin avlusunda Aziz Nikolay adında bir Rus kilisesi de bulunuyordu.
18 Eminönü'de, Mısır Çarşısı yakınında konumlu ve 19. yüzyıl ortalarından itibaren dükkânların çoğunda Bulgar aba tüccarlarının faaliyet gösterdiği ticari han.
19 1848'de ibadete açılan Ahşap Kilise kastediliyor; daha sonra bu arazide inşasına başlanan taş kilise mali kaynak yetersizliği nedeniyle temel seviyesinde kalıyor. Metal öğelerin monte edilmesiyle ortaya çıkan Demir Kilise 1898'de kutsanarak ibadete açılıyor.

Bütün Bulgar milletinin temsilcisi sıfatıyla, ekzarhımız için de daha düzgün ve unvanına yakışır bir kilisede hizmet etmesi iyi olacaktır. Eminim ki bana şöyle itiraz edilecek: "Başka derdimiz kalmamış da şimdi kilise yapmaya mı kalkacağız." Paşa gönlünüz bilir, ama unutmayın ki el âlem, üstüne başına ve dine saygısına göre bir millete paha biçiyor. Bizim ise üstümüz başımız da, dine saygımız da ortada.

Fener Patrikhanesi ve nifak tohumları

Kilisemizin hemen yakınında Fener Patrikhanesi bulunuyor; o patrikhane ki kendine has nefreti ve sinsiliğiyle milletimize çok zarar verdi; İsa'nın ışığı yerine aramıza karanlık ve nifak tohumu saçtı, ama yine de Bulgar kıvılcımını söndüremedi, zira bu kıvılcım artık aleve dönüşüyor ve bir gün parlayacak, bir zamanlar Simeon[20] döneminde parladığı gibi. Ancak bu husus, milli kurumlara ve Bulgar kilisesine yönelik olan bugünkü kayıtsızlığımıza ve ilgisizliğimize bahane olamaz, zira bu kutsal mekânı dedelerimiz çok daha zor zamanlarda ayağa kaldırmışlar.

Şehir gezileri

İstanbulluların da gezi yerleri var, diğer büyük şehirlerde olduğu gibi. Türkler de bu şehir gezilerine katılıyorlar, Hıristiyanlar gibi. Balıklı, Hıdrellez vs. ortak bayramlar sayılıyor.

28 Nisan'da, Üsküdar kıyısından, Kız Kulesi'ne yakın bir yerden gezi başlıyor. Kadıköy'den demiryoluyla hareketle yarım saat sonra dar bir kumsal çıkıntıya vardık; iki taraftan dalgaların çarptığı kumsalda çok çürümüş deniz yosunu var. Bu çıkıntıdan, gittikçe genişleyen kumsal ve yer yer yaşlı çam ağaçlarının olduğu bir yarımada başlıyor. Yarımadanın hemen başında, yüzyıllık çınarlarla çevreli bir kaynak ve yanında da bir Türk kahvehanesi bulunuyor. Buraya oturmuş Türkler ve Rumlar rahatça marul

20 Simeon – 9. yüzyıl sonu ve 10. yüzyıl başlarında hüküm süren Bulgar çarı. Simeon döneminde, sınırları üç denize açılan Bulgar Devleti en parlak dönemini yaşıyor. Magnaura Yüksek Okulu mezunu olan hükümdar, sanata ve edebiyata da büyük önem verdiğinden tahtta kaldığı dönem Altın Çağ (Zlaten vek) olarak nitelendiriliyor. Çar Simeon güçlü bir orduyla Trakya'da karşılık görmeden Bizans başkentinin aşılması neredeyse imkânsız surlarına dayanıyor (913). Blaherna'dan Altın Kapı'ya kadar siperler kazarak şehri kuşatıyor. 927'de hayatını kaybetmeden önce Simeon bir kere daha Konstantinopolis'in surlarına dayansa da, girişimi başarısız oluyor.

çiğniyorlar, herkes marul yaprağını eline almış ve çiğniyor mu çiğniyor; çoğu otların üzerine oturmuş, kiminin önünde rakı, kiminin kahve duruyor. Türk hanımları, Rum kadınları, erkekler ve kadınlar karışık halde bir oraya bir buraya volta atıyorlar. Ağaç gölgelerinde ise kümeler halinde Türk hanımları ve Türk erkekleri ayrı ayrı, Hıristiyanlar ise karışık oturmuşlar. Öyle veya böyle, herkesin ağzında marul.

Hazin bir aşk efsanesi

Bu ağaçlar kadim zamandan, Sestos Şehri yanındaki tek tanrılı Afrodit tapınağının büyük bahçesinden kalmaymış. Efsaneye göre, her ilkbaharda aşkta mutsuz olan veya sevgilileri tarafından terk edilen çok sayıda erkek ve kız buraya, tanrıça Afrodit'in bayramını kutlamaya ve merhamet dilemeye geliyorlarmış. Bir keresinde Abidoslu yakışıklı delikanlı Leandros da gelmiş ve gençliğin tanrıçasına içinde güzel rayihalar olan bir şişe ve aşkı simgeleyen bir çift kumru sunmuş. Gözlerini kaldırdığında altarın önünde Afrodit'i ve bakire rahibesi Gero'yu görmüş. Bunun üzerine delikanlı tapınağın karanlık kubbesi altına saklanmış ve kalabalık dağıldıktan sonra tanrıçanın önünde diz çökmüş. Ancak Gero'ya erişmek imkânsızmış, zira babanın sadık hizmetçisi olan bir kadın, kızı sıkı sıkı koruyor ve her kurban sunumunu takiben onu adacıktaki kuleye götürüyormuş.

Bir gece dalgaların[21] çırpınışı arasında Gero kulesinden bir imdat çığlığı duyulmuş. Hizmetçi kadın dalgalardan kurtulan yakışıklı genci getirmiş, zira Gero'nun tapındığı tanrılar yabancı birine misafirperverlik sergilenmesini ve boğulma tehlikesi geçirene yardım edilmesini emrediyormuş. Daha sonra her gece aynı tatlı buluşma tekrarlanmış. Aşk tanrıçası âşıkları birleştirmek için kutsal bir kudrete sahipmiş. İki âşık, dalgaların kükremesi altında bu ıssız kulede nikâh kıymışlar. Her gece kulenin feneri cesur delikanlıya, beklenen mutluluğun tehlikeli yolunu gösteriyormuş. Ancak kış gelince Boğaz'ın dalgaları dizginlenmez oluyormuş. Gero yavuklusuna ilkbahara kadar beklemesini, geceleri dalgalı denize girmemesini tembih etmiş. Üzülerek buna razı gelen Leandros, dile getiremediği acıyla kulenin karşısındaki kıyıda sabırla beklemiş.

21 Özgün metinde Türkçe.

Ancak bir gece, dikkatsiz ve zayıf hafızalı hizmetçi kadın tarafından fenerin tanıdık ateşi yakılmış. Bunun üzerine delikanlı, her şeyi unutarak ve pek düşünmeden korkunç denizin çılgın dalgalarına atlamış. Taşların üzerinde duran Gero ise yavuklusunun, verdiği tembihi unutmayacağını umut ediyormuş. Ancak Leandros'u dalgalar arasında çırpınırken görünce, ona sarılmak için denize atlamak istemiş. Az sonra, çırpınan dalgalar delikanlının ölü bedenini rahibenin ayakları önüne atmış. Kız sevdiğinin cesedi üzerine yığılmış ve sabahleyin Sestos ahalisi, aşkta sadık olan iki genci aşk tanrıçasının tapınağı yanına toprağa vermiş.

Karadeniz'den ve Akdeniz'den gelen dalgalar kule civarında o denli şiddetle çarpışıyorlarmış ki en büyük vapurların bile bu dalgaları geçemedikleri anlatılıyor.

Adalar

Bir İstanbulluya yakın civarda yaz sıcağından ve şehir kokularından uzak yaşanacak ve dinlenecek yerler olmadığını söylersen, o an sana, "Ya Halki, Prinkipo ve Büyükdere ne güne duruyor?" diye karşılık verecektir. Prens Adaları (Proti [Kınalıada], Antigoni [Burgazada], Halki ve Prinkipo) şehirden yaklaşık 15 km mesafede, Marmara Denizi'nde Nicomedia [İzmit] Körfezi'nin oluştuğu yerde yer alıyorlar. Her gün üç kere kalkan vapur yolcularını köprüden alıyor. Bizim binmiş olduğumuz Türk vapuru tıka basa doluydu, ancak yolcuların çoğu Üsküdar'da indi. İşte, uzaktan, denizin üzerinde oyuncaklar gibi duran ve çam ağaçlarıyla kaplı adalar da göründüler; güneşin aydınlattığı bu kara parçaları fevkalade şirin ve çekici. Vapur, kıyılarında küme küme evler olan her adaya yanaşıyor.

Heybeli'de bir tatlı huzur

Uğradığımız Halki'de evler İstanbul'dakilere göre daha büyük; sokaklar daha doğru olsa da yine darlar. Kıyıdan yukarı doğru bir yamaç başlıyor; iskelenin solunda ise, hemen kıyıda Türk Bahriye Mektebi yer alıyor; her tarafı kapalı mektepte canlı insan görünmüyor. Misafiri olduğumuz bir arkadaş bizi ağırladı ve öğleden sonra katırlara binip epey dik patikadan tırmanarak adayı dolaşmaya koyulduk. Sağda ve solda çam ağaçları arasındaki kayalıklarda ot ve çalılık hak getire, her şey yanmış diyeceksiniz.

Merkep sırtında oturan herkes, merkeplerin kaldırdığı tozu ister istemez yutuyor, diğer taraftan da gittikçe genişleyen deniz manzarasının keyfini çıkarıyor. Orman gittikçe büyüyor ve işte karşımıza, Rum Ticaret Akademisinin düzgün taş binası çıkıyor; birkaç talebe taşlar arasında dolaşıyor. Yüksek duvarla çevrelenmiş akademinin kapısı yanında bir tatlı su kuyusu var, yanında da, 1828 [Rus-Osmanlı] Savaşı'nda ölen Rus esirlerin anısına dikilen Rus anıtı.

Daha yukarı tırmanınca bitki örtüsü fakirleşiyor ve işte artık Prinkipo'nun ve Anadolu kıyısının göründüğü tepedeyiz. Zirvedeki hafif esinti sıcakta bizi biraz serinletiyor, ama tozdan kurtuluş yok. Biraz doğuya doğru uzanarak iki papazı olan küçük bir manastıra uğradık. Yanında ayazma da olan manastırda başka ziyaretçiler de bulunuyordu. Biraz dinlendik ve hararet alıcı soğuk su için bahşiş bırakarak aşağı inmeye başladık. Ruhban Okulu solumuzda kaldı ve az sonra yola çıktığımız noktaya ulaştık. Yaz ve kış burada kalan bazı İstanbullular her gün şehre gidip geliyorlar.

"Bütün evler sizinki gibi mi?" diye sordum nazik ev sahibesine.

"Sadece birkaç daha iyi ev var, geri kalanlar bizimki gibi. Duvarlar ince olduğundan geceleyin ev soğuyor, ama gündüz sıcak oluyor. Hiç değilse burada şehirde nefes aldırmayan o berbat koku yok. Sanki köyde gibisin, ancak yolda çok toz var ve o yüzden biz adada fazla dolaşmayız. Daha büyükçe olan Prinkipo'da daha büyük, bahçeli ve güzel yazlık evler, keza iki düzgün otel de var. Ama bitki örtüsü orada da aynı, toz da, ne var ki hayat daha pahalı. Orasını daha çok Avrupalılar tercih ediyor, burada daha çok Rum ve birkaç Türk aile var. Yazın, özellikle bayramlarda burası daha kalabalıklaşıyor, zira şehirden gelen binlerce aile gün boyu kalıp akşam vapurla şehre dönüyor."

Dönüş yolu

Biz de öyle yaptık. Dönüşte vapurda daha az yolcu vardı, bordaya yerleşerek keyifle izlenimlerimizi paylaştık. Yanımda oturan sarı sakallı beyefendi bana dönerek biraz bozuk Bulgarcayla;

"Beyefendi, nereden yolculuk ettiğinizi sormamda bir sakınca var mı?" diye sordu.

"Prinkipo'dan."

"Siz Bulgaristan'dan mısınız?"

"Hem de içinden."

Yoldaşımız Alman çıktı; Kazanlık'tan topladığı gülyağının ticaretini yapıyormuş, oralı pekçok tüccarı da tanıyor ve şimdi (mayıs ayı) Almanya'dan mal toplamaya gelmiş. Dediğine göre onun gibi iki gülyağı tüccarı daha varmış. Bu da demek oluyor ki Avrupa'yla yaptığımız ve getirisi iyi olan ticareti de tüccarlarımız başkasına kaptıracak.

(Devamı Var)

Kaynakça

Dimitır Mollov. "Pıtni Belejki," *Periodichesko spisanie na Bılgarskoto knijovno drujestvo*, Sayı 25/26, Sofya, 1888.

Hüseyin Mevsim. "Dimitır Mollov'un Edirne Anıları," *Yöre*, Sayı 163; Haziran 2015, Edirne.

Todor Yankov. Pıtepisi, I, Sofya: Voenno-izdatelski Kompleks, 1939.

Todor Yankov. Pıtepisi, III, Sofya: Voenno-izdatelski Kompleks, 1939.

Todor Yankov. "Vpechatleniya ot Tsarigrad," *İlyustratsiya "Svetlina,"* IV, V-VI, VII, IX, Sofya, 1898.

Dizin

Todor Yankov (1865-1941), Almanya'da sosyal bilimler alanında gördüğü üniversite eğitimini doktor unvanıyla taçlandırarak döndüğü ülkesinde uzun yıllar okul müfettişliği ve lise öğretmenliği yaptı. Aynı zamanda, basın mecrasında da birçok gazete ve dergiye yazılar yazarak başarılı sınav verdi. Daha öğrencilik yıllarında dışa vuran yeni yerler keşfetme ve gezme merakı, ömrü boyunca kendisini terk etmeyecek olan seyahat etme tutkusuna dönüştü. Ülke içi gezilerinde ziyaret ettiği coğrafi bölgeler ve şehirler hakkında eşsiz izlenimler aktardı. Bulgar aydının bir resimli derginin 1898 yılına ait beş sayısında yayınladığı yazı dizisi, komşu ülke edebiyatında ilk İstanbul seyahatnamesi olma özelliğini taşımaktadır. Bulgar yazar; batılı seyyahlara özgü yaklaşım içinde sadece kadim şehrin tarihi yerlerini ve anıtlarını gezmekle yetinmedi, ama dar ve eğri sokaklarında sokak köpekleri ve faytonlar arasında yürüdü, çarşıda pazarda dolaştı, kahvehanede kahve yudumladı, tekkede müridin tutkusuna ortak oldu. Şehrin sıradan insanına ve parıltısız gündelik hayatına dokunma çabası, seyahatnamesine farklı renk ve lezzet kattı.

Prof. Dr. Hüseyin Mevsim, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Bulgar Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğretim üyesidir.

Anı ve Yaşam Dizisi

Kitap YAYINEVİ

ISBN 978-605-105-220-5

